

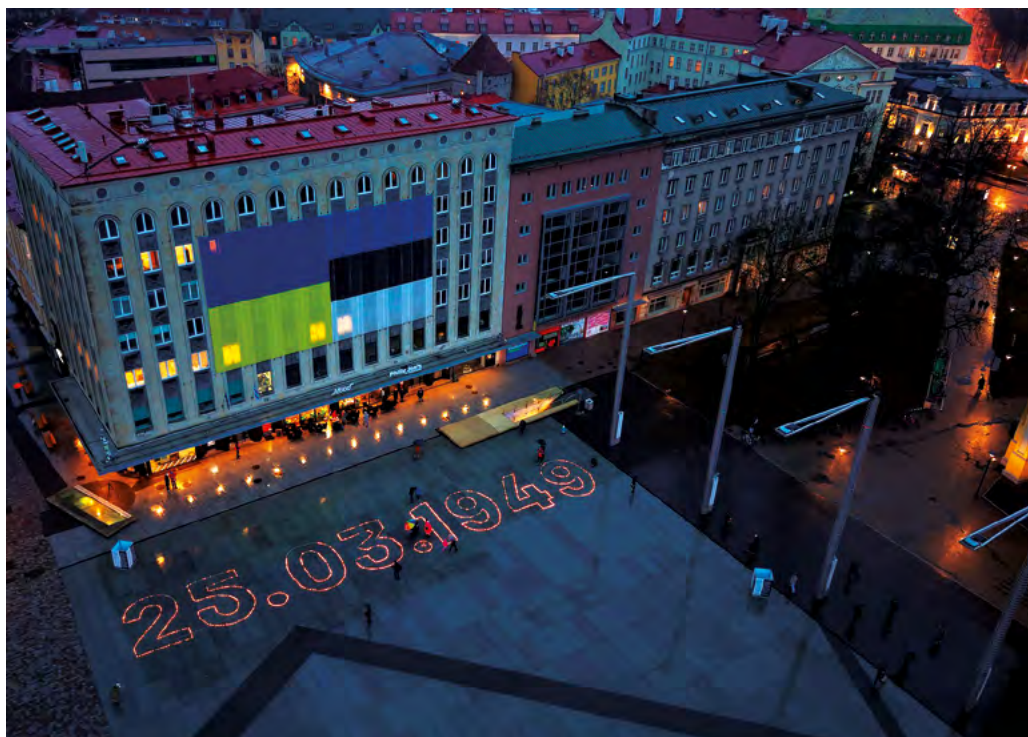
76 aastat märtsiküüditamisest

Üks märtsihommik udune,
soos puude all hämarus.
Ja pooles ringis kaugele
käib metsa palistus.
Ja väli kaetud lumega,
teed sulad, poriga
nii kaugele kui näed sa —
mets, udu, sulaga.
Mets. Harvad, kurvad kasepuud
mustavad varjuna,
ja märjad oksad ripuvad
alla nii nõuta.
Öö nagu vastu paneb veel,
tusk tume puude all,
kurb, kidur põosas kurdab teel —
mis muremõte tal?

JUHAN LIIV

Teksti lugedes meenub mulle sinu jutustus 1949. aasta saatustlikust märtsipäevast. Sa rääkisid, et õhk Haapsalus oli sünge ja ärev. Rääkisid, kuidas too õhtu oli vaikne ja kurjakuulutav. Elektrit ei olnud ja telefonid ei töötanud. Südaööl saabuski hetk, mil Vene sõdurid uksele prõmmisid ning sinu ja Helve karmides tingimustes Siberi poole teele saatsid. Liivi luuletus maalib pildi sellest, milline too kevadöö välja näha võis. Hämar, udune ja vaikne, jättes selja taha varakevadised ja hädised Eestimaa kasepuud ja kidurad põõsad. Looduski paotas teie jaoks pisaraid. Liiv on kirja pannud read, mida saab seostada sinuga ja tuhandete eestlastega, meenutades teie kurba saatust.

Väljavõte Rae gümnaasiumi õpilase ROMI MARTA HELDERi võistlustööst
"Kiri küüditatule", mille ta kirjutas oma vanavanatädi Vaigele.

Märtsiküüditamise 76. aastapäev

Eesti Vabariigi justiits- ja digiministri Liisa Pakosta kõne 25. märtsil 2025 Kommunismiohvrite Memoriaalil

Laupäeval lahkus meie hulgast mu hea kolleegi vanaema Leida Suur, sündinud 15.04.1924. Ta oli noore neiuna sõjapaos Kärknas Rajasilla sepa talus. Tartu linna põlengu käigus oli tuul kandnud rukkipoollule ühe raamatu kaanele kirjutatud luuletuse. Leida õppis selle isamaalise salmi pähe, oli ta ju endine kodutütar. 92-aastaselt kirjutas ta selle lõpuks paberile üles, ja juurde märkis: Kui meenutan neid kauneid salmiridu, siis paratamatult mõtlen selle loojale, kes nii, nii lootis Eesti vabadusele! On ta elus? Või on ainult kalmuküngas, millel kuulidest purustatud kiiver. Tuul vilistab kiivris, kuni ajahammas närib sellegi märgi ning jääb vaid imekaunis mälestus kauni salmi näol tema loojast.

*Taas tõuseb lipp siis lahkuneil ja näitab piire ustlaseil.
Siis põhjast puhuma saab tuul, suur Soome hümnid laulab huul.
Ja Karjalast kuni Koivani, siit välja võõrad viimseni!
Lõõb sirbid, haamrid, ristid koost ja räägib võimsast Eesti soost.
Siis ärkab unest vana, noor ning lehvib Eesti trikoloor.*

Me ei tea, kes selle luuletuse kirjutas, me ei tea, kus ja kuidas ta suri, on ka õhkõrn võimalus, et autor on elus.

Viimasest suurimast küüditamisest, 1949.a märtsiküüditamisest on möödunud 76 aastat. 76 aastat – veidi enam kui praegune oodatav eluiga eesti meestel, veidi vähem kui eesti naistel. Siiski palju enam kui õnnestus elada suurel enamusel neist, kelle nimed on kantud siia Maarjamäe memoriaali seintele. Kuigi – ega Vene okupatsioonirežiim vahet teinud, represseeris, küüditas ja mõrvas alates lastest kuni eakateni. Küüditatud eesti laste suhtes võisid Venemaa võimud välja näidata ka neile omast „halastust.“ Lapsed võeti vanematelt ära ja paigutati lastekodudesse. Villust sai Vova ja Jaanusest Vanja. Nii-öelda elu preemiana nähti neile ette kasvada venekeelseks ja -meelseks inimeseks. See on võimalik, kui unustada oma vanemad ja „häviväärne“ päritolu... Märtsiküüditatute hulgas oli lapsi 30%.

Viimaste aastate jooksul ei saa me oma rahva küüditatuid ja tapetuid mälestada ilma mõtlemata Ukrainas toimuvale. Tõdeda ohates: kuidas ikka saab üks kurjus püsida muutumatu. Venemaa agressioonisõjas on Ukrainast ebaseaduslikult Venemaale küüditatud ligi 20 000 last. Vaid veidi üle tuhande lapse on õnnestunud tänu rahvusvaheliste organisatsioonide ja mitmete riikide abile tuua tagasi kodumaale, lähedaste juurde. Venemaale jäänud ukraina laste venestamine jätkub - Halõna on nüüd Galina, Mõkola Nikolai. Ukrainlasi ja ukraina iden-

titeeti ei ole ka paljude venelaste arvates olemas, kuna nii on öelnud suur ja eksimatu pealik. Öelnud rahva kohta, keda elab maailmas umbes 40 korda enam kui eestlasi.

Nimetan Eestis toimunud okupatsiooni Venemaa okupatsiooniks ja toonaseid kuritegusid just Venemaa poolt sooritatuks. Mõned sooviksid ehk parandada – ametlikult tuleks justkui öelda „Nõukogude okupatsioon“ ja „Nõukogude režiimi korda saadetud kuriteod inimsuse vastu.“ Eks võib ka nii. Samas – jälgides ühelt poolt praeguse Venemaa agressiooni ja sõjakuritegusid Ukrainas ja kogedes teisalt Kremli varjamatut stalinismi ja Nõukogude aegse elukorralduse idealiseerimist - tundub praegu just Venemaa nimetamine nn Nõuka asemel juba märksa täpsem. Puudub igasugune põhjendus pidada moolokit ainumalt kommunistliku korra sünnitiseks ja eripäraks. Veelgi enam, oleme rahvana oma kõnekeeles seda alati nimetanudki nii - Vene okupatsioon ja Venemaa sooritatud kuriteod.

Ajad on ärevad. Saame olla tunnistajaks, et tänaseks on küpsenud viljad, mis kasvasid karistamata kurjusest. Toimumata jäi Nürnberg 2. Venemaa kuriteod, rahvusvahelised ja sisemaised, nii Stalini-aegsed, kui ka sellele eelnenud ja järgnenud – need jäid õiglase kohtupidamise ja karistusest. Õiglus suruti nurka. See on meie senini kantav võlg, täitmata kohustus nende 22 000+ memoriaalile kantud nime ees. Ka nende küüditatute ees, kel õnnestus kodumaale naasta ja siiski, vaatamata kannatustele, elu edasi viisid.

Seni, kui me seda kohustust – kurjuse õiglast karistamist - ei suuda täita, peame hoidma kindlatena oma põhimõtet ja väärtused, säilitama null-tolerantsi ebaõigluse suhtes. Ka juhul, kui Ukrainas saavutatud rahu tuleb ebaõiglane. Kui meid veendakse või isegi survestatakse mõistma nn reaalsuspoliitikat - nii põliste vastaliste kui ka viimaste arengute põhjal isegi mõnede liitlaste poolt – ei saa me unustada oma lähiajalugu. Rahvusvaheline reaalsuspoliitika teostus 20.sajandi keskel meie jaoks pool sajandit kestnud Vene okupatsioonina.

Meil on meie mäletamised, mis hoiavad ja hoiatavad.

Fotod: Olev Mihkelmaa

Tänavu möödus 76 aastat ühest Eesti ajaloo traagilisemast sündmusest - märtsiküüditamisest. 1949. aastal viidi Siberisse üle 20 000 inimese.

25. märtsil toimusid üle Eesti mälestusüritused, et avaldada austust küüditatute ja nende perede mälestusele ning meenutada mineviku õppetunde, et selline tragöödia ei korduks.

Kell 15.50 asetas pärja Kommunismiohvrite memoriaali juures asuva ohvitseride mälestusseina ette Kaitseministeeriumi õiguse- ja halduse asestantsler Margit Gross.

Kell 16 algas tseremoonia, kus küüditamisohvrite mälestuseks peeti kõned ja asetati pärjad. Kõnelesid justiits- ja digiminister Liisa Pakosta, Eesti Memento Liidu esimees Arnold Aljaste ning diplomaatilise korpuse juht Tšehhi suursaadik David Král. Palvuse pidas EELK piiskop Ove Sander, muusikalisi vahepalasid esitasid Jana Kütt ja Robert Rebane.

Tseremoonia käigus autasustati ka Eesti Mälu Instituudi korraldatud noorte konkursi "Kiri küüditatule" parimate tööde autoreid. Samuti kuulutati välja traditsiooniline foto- ja videokursi teema "Eesti mälumajakad".

Kell 18.00 korraldas Inimõiguste Instituut küünalde süütamise Vabaduse väljakul, et mälestada neid, kes kaotasid elu küüditamise käigus.

Traditsiooniliselt oli õhtul kavas punase valgusinstallatsiooni kuvamine Patarei vangla merepoolsele küljele.

Mälestuspäeva korraldasid Justiits- ja Digiministeerium, Inimõiguste Instituut, Eesti Mälu Instituut, Eesti Memento Liit ja Eesti Õpilasesinduste Liit.

Arnold Aljaste kõne Kommunismiohvrite Memoriaalil

Austatud justiitsminister ja teised, valitud ja Eesti rahva teenistusse seatud! Diplomaatilise korpuse esindajad! Represseeritud, meie sõbrad ja toetajad!

Täna on 25.märts. 76 aastat tagasi toimunud Eesti rahva suursüüditamise aastapäev, mille meenutamiseks oleme siia, Maarjamäe memoriaalile kogunenud. Repressioonide ohvrid üle riigi on tähistamas koos omavalitsustega ja ühiskondlike organisatsioonide abil veel vähemalt 28 mälestusmärgi juures. Süütame küünlad ja asetame lilled, et hoida elavana Siberis hukkunute mälestust ja tunneme uhkust inimeste üle, kes selle karmi katsumuse üle elasid. Represseeritute seadus, mis tugines rahvusvahelisele õigusele, võeti meil vastu 2003. aasta lõpus. Sel ajal oli seadusega määratletud inimesi 23 378. Käesoleva aasta alguses oli meid veidi üle 7 tuhande, täna võibolla ka juba vähem. Just represseeritute tegevuste tulemusena on igas maakonnas küüditatule mälestusmärk ja ka siinse memoriaali nimeseinad on tänu Eesti Represseeritute Registri Büroo koostatud nimekirjaraamatutele.

Represseeritud ühendava organisatsiooni, Eesti Memento Liidu tegevuse eesmärkide hulgas on esimese punktina kirjas: Kindlustada ja kaitsta Eesti iseseisvust! Ja kurvaks teeb, et kaitseministeerium on meid oma partnerite hulgast välja arvanud. Saan aru, et pole see koht ja see aeg, aga... Ülekohus on ülekohus igal pool ja igal ajal ja teadagi – kotis ei püsi. Kuidas sündis Seli sanatoorium ja kuidas meid partnerite hulgast välja arvati on pikem jutt, aga meie panus sanatooriumi saamisloosse ei olnud väike. Ja võin kinditada, et asi ei ole üldsegi rahas.

Jah, maailm ei ole õiglane paik ja vähe on aastatuhandete jooksul muutunud! Läänemaa küüditatute mälestusmärgi „Raudteerööpad mäletavad“ autor, Viljar Ansko on kirjutanud:

*Hunt hunti murrab ainult hundipulmas,
Kuid teisiti on loodud inimsugu:
Vaid võimuvõitlus, tapatalgud julmad –
see ongi kogu tema ajalugu!
On täiskuu. Lumes taiga meeli lummas,
sealt, kuskilt kostab hundi ulgumine...
Ma siinpool hõrmas traate
seisan tummalt
ja tunnen häbi, et ma olen inimene.*

Juba 10 aastat käib sõda Ukrainas ja läheb neljas aasta, mil seda peetakse maailmas ennenägematu intensiivsusega. Nende 10 sõja aasta jooksul on küüditatud Venemaale üle 100 000 Ukraina lapse, keda õpetatakse oma sünnimaad ja vanemaid vihkama. On mitmeid organisatsioone Ukrainas ja maailmas, kes tegelevad nende laste otsimise ja kodumaale aitamisega. Soovime neile edu! Soovime edu ja õiglast rahu Ukraina rahvale ja täname kõiki, kes neid selles aitavad.

Täname Eesti Mälu Instituuti, kes meie koostatud nimekirju täiendavad ja parandavad. Inimõiguste Instituuti. Justiitsministeeriumi ja noorteorganisatsioone. Soovime jõudu ja jaksu kõigile, kes on seotud Patarei vanglasse rajatava muuseumi loomisega.

Tehkem, mis meist sõltub,
ET EI OLEKS HÄBI....
Tänan!

Tallinna suurpommitamine 9. märtsil 1944

Tallinn ja Helsinki – samad ründajad – erinevad saatused.
Tunne Kelami kõne 9.03.2025 Niguliste mälestustseremoonial

Tänavu tähistame juba traditsiooniliselt Tallinna suurpommitamise aastapäeva, seekord 81st. Isiklik mälestus sellest püsib siiani. Olin seitsme ja poole aastane, elasime Lilleküla jaama lähedal Päikese (nüüd Saturni) tänaval kahekorruselises puitmajas, mil puudus nii tulekaitse kui varjend. Aga nii oli lugu sadade Tallinna hoonetega. Tegelikult olime juba enam kui aasta võrra harjunud õhuhäiretega ja pommide langemisega, eriti 1943. aasta jooksul. Kuna häired kordusid üsna tihti, siis ei võtnud ka meie pere neid eriti tõsiselt. Tavaliselt jäime kööki istuma, söime õhtust ega vaevunud teiselt korruselt keldrisse laskuma.

Kuid 9. märtsi õhtu algas täiesti teistsuguselt. Algas äkilise raevuka raginaga, mis ei jätnud kahtlust olukorra tõsiduses. Paotasime magamistoa kardinat ning meid pimestas ootamatu valgus – „Stalini jõulupuud“ laskusid langevarjudel, paljastades punalennukeile terve õhtuse linna. Meie maja kaheksa korteri elanikud leidsid üksteist kiiresti keldris, mil polnud mingeid varjendi eelseid, välja arvatud kaitse pommikildude eest. Ei mäleta erilist teravat hirmu, küll aga stolist surutist, mis vältas tunde. Isa-ema, tädi ja vanaema palvetasid. Pooleteise aastane väikevend Kuldar, kelle ilmaltulekut septembris 1942 Sakala tänava sünnitusmajas saatis teisel elupäeval õhuhäire ning kaugemad pommiplahvatused, käitus vastu ootusi üsna rahu-likult. Pidevalt kostis plahvatuste kõmin, tihti üsna lähedalt. Aeg-ajalt terve maja rappus. Mõne tunni järel tekkis vaikus. Isa avas maja välisukse. Kõigepealt püüdis pilku põlengute kuma nii Endla kui Luha tänava suunalt. Meie Päikese tänav oli lihtsalt Luha pikendus, mis ühendas Luha Raudtee (Tehnika) tänavaga. Seda mööda liikusid hallid kogud, enamuses kärudele või jalgratastele laaditud kompsudega. Vanemad käisid ülal kontrollimas meie korterit, mis paistis korras olevat. Siis aga algasid plahvatused uuesti. Räägiti teisest rünnakulainest. See kestis varaste hommikutundideni. Kella nelja paiku hommikul jäi taas kõik vaikseks, kuid inimesed ei sõandanud uut pausi eriti tõsiselt võtta – levisid kuuldused kolmanda laine tulekust. Seda siiski ei juhtunud.

Foto: Heidi Tooming

Tagantjärele selgus, et kolmas laine oli Punaarmee poolt kavandatud, kuid selle tõkestas soomlaste omaalgatus. Alles paar nädalat varem oli Helsingit rünnanud palju suurem punapommitajate armaada. Kuuldes Tallinna pommitamisest, otsustasid soomlased Helsingi eest kätte maksta ning saatsid oma lennukid pimeduses tagasi pöörduvate punalennukite sappa. Kui nood maandusid, et tankida ja pomme kolmandaks laineaks jaoks peale võtta, ründasid neid ootamatult soome lennukid, hävitades üle saja pommitaja koos kütusetsisternidega. Ehk päästis see Tallinna vanalinna täielikust hävingust.

Teise rünnakulaine vaibudes avasime taas ukse tänavale, kus põgenike hulk oli kasvanud. Kella viie paiku hommikul saabusid meile minu emapoolne kui ka isapoolne tädi oma arstidest abikaasadega. Nad elasid kõrvuti majades Kaupmehe tänaval. Mõlemad majad põlesid maha koos pulmonoloogist tädimehe röntgeniga, tädi hambaravi kabinetiga, teise tädi tiibklaveriga.

Ma ei mäleta, kas meil elektrit pärast rünnakut oli. Tõenäoliselt mitte. Sooja saime nagu ikka ahju küttes, toitu valmistasime niikuinii köögipliidil. Petrooleumilambid ja küünlad olid sõja tingimustes alati käepärast. 10. märtsil kõndisime ümbruskonnas pisut ringi. Siis

taipasime, kuidas meil oli vedanud. Terve Endla tänava ülemine osa oli hävinud, samuti suur osa Luha ja Kristiine tänavast. Olime hävingutsoonist paarisaja meetri võrra kõrvale jäänud. Isa tegi oma kaameraga purustustest fotosid. Meie tollane kodumaja on tänini alles, kasvanud vaid kolmanda korruse võrra.

9.märtsi nõukogude pommirünnaku tagajärjed Tallinnale olid eriti valusad ja laastavad. Niguliste kirik, Estonia ... Nende purustuste ja ohvrite meenutamine ja teadvustamine järgnevatel põlvkondadele on hindamatu ja väärikas traditsioon.

Viimastel aastatel on mind hakanud huvitama küsimus: miks soomlased, kelle pealinn Helsingi langes Tallinna suurpommitamise eelsel 1944.a. veebruarikuul kolme massiivse nõukogude õhurünnaku ohvriks, neid sündmusi ei tähistata? Kas on tegemist pika soometumisajastu mõjuga? Aga ikkagi - miks soomlased 1944.a. pommitamisi ei meenuta? Vastust tuleb otsida Tallinna ja Helsingi ohvrite ning purustuste võrdlusest.

Tallinna statistika on üsna täpne. Surma sai 757 inimest (neist 50 sõjaväelast ning 121 nõukogude sõjavangi), haavatuid üle 600. Rünnakus osales hinnanguliselt 280 nõukogude pommitajat, kes suutsid hävitada kolmandiku Tallinna elamispinnast (hävines 1549 ning osalisi

purustusi sai 3350 hoonet). 20 000 linnaelanikku jäi peavarjuta.

Helsingit tabas kuu varem - veebruaris 1944 kümnepäevase intervalliga kolm massiivset õhurünnakut (6/7, 16/17 ning 26/27 veebruaril). Eesmärk oli strateegiline – sundida Soome sõjast lahkuma, hävitades vastase pealinn demoraliseeriva põhjalikkusega. Helsingit ründas kokku 2121 nõukogude pommitajat, kellelt pudenes üle 16 000 pommi. Ometi langes neist kõigest 530 Soome pealinna tegelikule territooriumile! Kaotused? Kolme rünnaku tagajärjel hukkus Helsingis 146 inimest /757 Tallinn/, haavatuid oli 356 /ca 600 TLL/. Helsingis hävines 109 hoonet, /1549 Tallinn – 15 kordne vahe/, üle 300 sai kahjustusi /3350 Tallinn/ - 12 kordne vahe. Igal juhul õnnestus punalendureil tabada ka Nõukogude saatkonda, mis täielikult maha põles.

Millest selline dramaatiline erinevus? Soome oli iseseisev riik, kes ise organiseeris enesekaitset ning kandis vastutust selle eest. Helsingit pommitasid punalennukid juba Talvesõja algul. Järgnevat aastat toimus ulatuslik varjendite ehitamine. Jätkusõja aastail loodi võimalused evakueerida suurem osa tsiviilelanikest kaugemale maapiirkondadesse. Nõukogude pommirünnakute sagedes 1942. aastal ehitati Helsingi kaitseks ainulaadne kaitseringide süsteem, milleks kasutati ka teadlaste, eriti matemaatikute abi. Süsteemi iga sektor oli varustatud õhutõrje suurtükkidega, mille tegevus koordineeriti teiste sektoritega. Venelaste lennukite lähenedes suudeti kõigist sektoreist korraga tulistades tekitada õhus tule müür. Lisaks õnnestus soomlastel hankida sakslastelt juba 1943. aastaks esimesed radarid, mille abil võis lähenevaid vaenlase lennukeid tuvastada enam kui 100 km kauguselt. Pealegi olid soomlastel omaenda hävituslennukid, mis etendasid tõhusat rolli pommilennukite tõkestamisel. Ning viimaks – efektiivne kava vastase lennukite kõrvalejuhtimiseks linna südamest. Helsingi oli täielikult pimendatud, linnast ida pool aga oli näha prožektorite valgusvihke, tekitades mulje, et just seal asub linna keskus. Petteobjektide läbimõeldud süsteem toimis üllatavalt hästi. Peale 26. veebruari pommirünnaku tekkis Vene poolle ettekujutus, et strateegiline ülesanne on täidetud. Soomlased omalt poolt söötsid Rootsi kanalite kaudu meediasse pettesõnumeid Soome pealinna „täielikust hävingust“. Uusi pommirünnakuid ei järgnenud. Kui peale 1944. a. septembris sõlmitud vaherahu saabus Helsingisse Zhdanovi juhtimisel NSV Liidu dele-

gatsioon, ei uskunud venelased oma silmi. Kõigi pommitamistele järgnenud raportite kohaselt pidanuks linn olema varemeis, kuid silmatorkavaid purustusi polnud praktiliselt näha ning vastuoksa kartustele ei olnud delegatsiooni majutamisega mingeid raskusi. Sellest uudisest raevu sattunud Stalin vabastas ametist strateegilise lennuväe juhi marssal Golovanovi.

Kõik eelnev on ajakohane meeldetuletus, et riigikaitseks tuleb ette valmistada õigeaegselt, koordineeritult ja põhjalikult. Ainult sel juhul tekivad võimalused ohtu oluliselt neutraliseerida. Ometi – olgu ohvreid palju või vähem – iga inimene jääb väärtuseks omaette, iga vägivaldne surm agressori käe läbi jääb püsima sõjakuriteona, mis ei aegu. Tallinna tsiviilohvreid ja purustusi meenutades ärgem unustagem, et ukrainlased on Vene agressiooni 3 aastaga pidanud varjendite veetma mitmeid tuhandeid, paljudel juhtudel 5000 tundi. Seda pidevate õhuhäirete, igapäevaste tsiviilohvrite ning tuhandete purustatud eluasemete tingimustes. Putini Venemaa on tsiviilelanike ründamise õhust muutnud oma röövelliku sõja süsteemseks osaks. Üksnes ülemöödunud nädalal vältel saadeti Ukraina vastu üle 1000 drooni ja raketi.

Olles jätkuvalt solidaarsed Ukraina ohvritega, naaseme nüüd tänasesse päeva. Me ei unusta kunagi 9. märtsi 1944. a. kuritegu. Täna oleme ühtsed suhtumises 81 aastat tagasi toimunud rahvuslikku tragöödiasse. On väga oluline jäädvustada Tallinna suupommitamine kustumatult meie ajalukku, meie kollektiivsesse mälu, väljaannetesse ja Harju tänavale. Täna olemas olevikus on meil karm ajend niihästi mineviku meenutamiseks kui ka stiimul tuleviku vastu õigeaegselt valmistumiseks.

1. Aga üle kõige – suuname oma vaate mitte ainult horisontaalselt tulevikku, vaid tõstame pilk tänasest igapäevasest reaalsusest kõrgemale. Meie alternatiivse rahvushümni palve kõlab: „Hoia, Jumal, Eestit, meie kodumaad. Õnnista me rahvast,

saada kosumist....

Puhasta meid kurjast,

anna kasvamist.

Aita võita vaevad,

vägev kaitseja!

Jõudu andku taevad

sulle, kodumaa

2. Lahkugem siit vennaarmus ja kodumaa kaitsetahtes taasühendatud vendade ja õdedena, teadlikud oma ühisest vastutusest niihästi Eesti mineviku kui ka tuleviku eest.

Nõukogude õhurünnakud Tallinnale 1941–1944

Noppeid Wikipediast

Nõukogude lennuvägi ründas Eestit Teise maailmasõja ajal korduvalt, Wikipediast andmetel toimusid pommituslennud Eestimaa linnade kohal kokku 81 päeval. Kõige rohkem said kannatada Narva, mille ajalooline vanalinn hävis, ja Tallinn.

Tallinna pommitati neil kuupäevadel:

1.–16. mai 1942, kahjustused hoonetel

15.–16. septembril 1942, kahjustused hoonetel

14.–15. veebruar 1943, hävis 117 hoonet, surma sai umbes 20 tsiviilisikut

21. veebruar 1943, vigastada sai 9 hoonet

22.–23. veebruar 1943, vigastada sai 44 hoonet

20. märts 1943, suuremaid vigastusi sai 27 elamut

22. märts 1943, kahjustused hoonetel

23.–24. märts 1943, vigastada sai 79 hoonet

24.–25. märts 1943, vigastada sai 111 hoonet, 12 tsiviilisikut sai surma ja 13 haavata

25.–26. märts 1943, kahjustused hoonetel

? aprill 1943, kahjustused hoonetel

? mai 1943, 4 rünnakut üksteise järel, kahjustused hoonetel

31. juuli–1. august 1943, kannatada sai 45 hoonet

16.–17. august 1943, kannatada sai 5 hoonet

4.–5. september 1943, kannatada sai 30 hoonet

9.–10. märts 1944, hävis umbes 2800 hoonet, hukkus 463 ja haavata sai 658 inimest

25. juuli 1944, sadamas sai tabamuse kaubalaev ja läks põhja

20. september 1944, rünnati sadamast lahkuvaid laevu

21. september 1944, vigastada said hooned Viru tänaval ja Merepuisteel

Tartu mementolased märtsiküüditamise mälestuspäeval Foto: Tartu Memento kogu

Tartu mäletab ja mälestab

Traditsiooniliselt toimus märtsiküüditamise mälestuspäev Tartus koos linna ja mitmete organisatsioonidega. Rukkilille monumendi juurde kogunesid linna esindus, mementolased, Kaitseväe Akadeemia, Kaitseliidu Tartu Malev, Kaitseväe 2. jalaväebrigaad, Eesti Politsei Lõunaprefektuur, Vanglateenistus ning linnarahvas.

Sõnavõtuga esines linnapea Urmas Klaas. Mälestuspalve pidas Tartu Pauluse koguduse õpetaja Kristjan Luhamets. Tartu Memento poolt meenutas oma pere küüditamise lugu Eino Kaasik, kes oli 1949. aastal kuueaastane. Pere elas Kõdukülas Kuremaa vallas Tartumaal. See, et pere sattus küüditatute hulka, oli juhus. Eino Kaasiku mälestustest:

Küüditamisnimekirjas meid ei olnud. Oli hoopis üks teine pere (kolm liiget), aga et nende isa oli hea tuttav külanõukogu esinaise, siis too hoiatas neid ja see pere läks peitu. Esinaine andis seepeale küüditajatele korralduse minna ja võtta Kaasikud, kolme asemel loodeti saada 12 hinge (kus ikka plaani ületamine)... Ema oli just alevisse minemas, kui nägi künkal, põlluteel, autot sõduritega sõitmas. Alumine, nõlvakute oli liiga porine. Meie majade kohal jäi auto seisma ja inimesed tulid jalgsi üle põllu majade poole. Emal hakkas süda valutama ja ta pöördus tagasi. Ta viidi kohe üle tee majja ja pandi kööginurka istuma. Pererahvale anti kaks tundi asjade pakkimiseks. Ema sai aru, et küüditatakse, ainult et teisi, mitte teda. Kui kaks tundi sai täis, siis käratati emale: „15 minutit on aega, kutsikad riidesse ja auto peale!... Sõit Siberisse algas Jõgevalt. Vene piiri ületades olid aknaluugid avatud. Ise põnevil, vahtisin mingeid piirimärke, aga ei märganud midagi. Lauldi Eesti hümn!... Meid viidi Vengerovo rajooni külla, millel polnud isegi nime. See oli 52. sovhoosi ferma nomer 1, nüüd on nimi Zaretsje. Seal oli neli tänavat (umbes 300 meetrit pikad) ja mõned põiktänavad. Omaette hütis elasid ainult tuusad, ülejäänud aga elasid mitu peret ühes toas. Peale Stalini surma said lapsed vabaks. Õde sõitis 1954. aastal Eestisse ema õe juurde. 1956. aastal tulid minagi, sest isa sai laagrist lahti ja tuli Eestisse, et siit hakata ema tagasi

nõudma. Läks aga hoopis teisiti. Isa tegi vea, et läks oma kodukanti. Oma majas elasid vöörad, tegelikult oma vennanaise vend. Elasime kõrvalmajas, isa tädi pool. See, hõimlase vend, hakkas aga kaebama organitesse ja isale öeldi, et jah, 25-aastasest vanglast said amnestiat, aga viis aastat asumist jääb kehtima. Isa ei hakanud arreteerimist ootama, ostis pileti ja sõitis ise. Mina läksin temaga kaasa, sest alaealisena polnud siin üksi elu ja emapoolne tädi vires ise. Seega elasin üle kaks küüditamist: emaga ja isaga. Kunagi president Meri ütles, et ära enam kolmandat korda mine. Vastasin, et kõik oleneb sellest, kuidas teie poliitikat ajate....

Paljust ei saanud ma tollal lapsena aru, aga selge oli, et toimub midagi kohutavat, mida ei ole võimalik peatada. Ükski laps ei tohiks enam kunagi midagi sellist üle elada.

Eino Kaasiku mälestused on talle Eesti Rahva Muuseumis.

Kartulid on suured kui naerid: Siberi rammus muld andis suurepärase kartulisaaki. Fotol ema Helmi ja Eino. Foto: Eino Kaasiku erakogu

TARTU

Nooremat põlvkonda esindas Hugo Treffneri Gümnaasiumi 11 klassi õpilane Eliisabet Raju, kes oma sõnavõtus rääkis erinevate põlvkondade vastutusest, aga ka kohustustest. Tema kõne:

„Iga põlvkond saab kätte selle, mis talle määratud on. Aeg ja selle lugu mõjuvad justkui korduvate tsüklitena, sest oma eelkäija kogemusest oleme alati väga vähe õppinud. Sarnaselt on inimpõlvade läbielatu üle mõtteid mölgutanud teatripedagoog ning 1944. aastal sündinud lavastaja Merle Karusoo oma Ööülikooli loengus „1944“. Karusoo, kes märtsiküüditamise ajal oli veel pisike tirts, rõhutab samas loengus, et kõige olulisem on mäletada. Iga järgnev sugupõlv peab mäletama neile eelnenuid ning neid saatnud kataklüsme. Mäletades ei pruugi me suuta probleeme alati ennetada, kuid saame teadlikumalt nende puhkemisel teraselt talitada. Täna mäletame eriliselt tähelepanulikult neid üle 20 000 inimest, kes 76 aastat tagasi olid nõukogude võimu korraldusel sunnitud ümber asuma oma kodumaalt kaugale. Ajaloo mõte on seda mäletada.

Me mäletame seda, et märtsiküüditamine tabas olulist osa Eesti elanikkonnast. Mäletame seda, et nelja ööpäeva jooksul võeti relvastatud valve alla ja laaditi Siberisse saatmiseks rongidele üle 20 000 inimese. Mäletame seda, et sadu inimesi saadeti hiljem Siberisse neile järgi ning sadu sündis asumisel. Mäletame neid, kes hoolimata kõigest jõudsid koju tagasi. Mälupiltide põhjal saame öelda, et teame, et 1949. a. märtsiküüditamine oli Nõukogude Liidu kommunistliku režiimi massilisim terroritegu Eesti kodanikkonna vastu. Ajaloo valupunktide mõte on neid ennetada.

Ajatelje erinevais paigus kohtame teemakäsitlusele erinevaid tõlgendusi. Näiteks on augustiini munk ning teoloog Martin Luther väitnud, et ajalugu on vajalik otsustusvõime arendamiseks. Ma usun, et väljakäidud teese ühendades saamegi empaatiliseima viisi märtsiküüditatute kõnelemiseks. Dialoog peab säilima küüditatute, asundusel sündinute, koju jäänud lähedaste ja küüditamisega mitte lähedalt kokku puutunud inimeste vahel. Seniks, kuni esimesed nende seast on veel meiega. Sest ilma dialoogita ajaloost õppida ei saa. See otsusekindlus mäletada jääb minu põlvkonna kanda. Vastasel juhul peame kätte saama selle, mis meile määratud, kui me ei õpi oma eelkäijate käest.

Olgu rahu kõigi küüditatutega nii siin- kui sealpool Uuralit!”

Mälestustseremoonia lõppedes kõlas Mart Saare „Põhjavaim“. Päev jätkus kell 11 Pauluse kirikus, kus Joel Luhamets pidas mälestuspalve. Öhtul süüdati mälestusküünlad Raekoja platsil ning paljude kodude akendel.

Tartu Memento juhatus

TALLINN

Hoiame mälestusi ja vabaduse aadet

Sel aastal palusin 25. märtsi mälestusseisakule Lasnamäe Gümnaasiumi üheksanda klassi Ukrainast pärit õpilasi Leinava Linda kauni kuju jalamile Toompea nõlval ning käisime vaatamas Kommunismiohvrite Memoriaali Maarjamäel. Süütasime küünlad ja asetasime lillepärjad. Vihma hakkas sadama ja pidin õpilased enne riikliku mälestuskogunemise algust tagasi kooli viima. Küsimusi oli rohkesti ja rääkisime vabaduse hoidmise tähtsusest.

Memento Tallinna ühenduse tegusad liikmed kogunevad Slava Ukraina ja Kuku klubi ruumes iga kuu. Meenutame nooruse keerdkäike ja peame aru. Jätkame oma vestlus-kontserdi „Hoiame armastuse ja hoolega oma kodu ning vabadust“ korraldamist Tallinna üldhariduskoolides. Erinevate vanuseastmete õpilastele ja õpetajatele on juba korraldatud üksteist kontserti ja pooled on veel ees. Klassikalise muusika kaunimad palad, soololaulud, Aruküla neidude linditantsud ning küüditate ja deporteeritute vestlustega kogunemised köidavad meeli.

Hetkel peame plaani, kuhu suvine ekskursioon korraldada. Soove on palju, koha ja giidi leidmine mitte nii kerge, kuid tahtmisi Eestis rännata rohkesti.

Soovime rõõmsat meelt ja oma tervise hoidmist!

Anne Eenpalu, volikogu esimees

Toompeal Linda kuju juures. Memento lippu hoiab alati

Priit Lehtmets Fotod: Kristjan Ühtid

Pärnu meenutas koletuid märtsipäevi Leinapargis

Teisipäeva keskpäeval kogunesime Pärnu Leinaparki, mis asub endises raudteejaamas, kohas, kus 1949. aasta märtsis nägid oma kodulinna viimast korda nii paljud Pärnumaa pered. Kogunenud Memento liikmed ja teised abilisid süütasid 76 küünalt nendel hirmsatel aegadel kannatanute mälestuseks. Alustasime tavapärast hümni ühislaulmisega ja leinaseisakuga. Mälestuskivi jalamil seisis Kaitseliidu Pärnumaa maleva noorkotkad ja Naiskodukaitse liikmed leinalippudega ning kaitseliitlased relvaga, andes kohalviibijatele märku, et nüüd oleme kaitstud.

Kuna ettenägematutel põhjustel ei saanud praost meid lohutama tulla, siis päevajuhi algatusel sai hukkunute mälestuseks ühiselt loetud Meie Isa palve.

Järgmisena andis päeva juht Isabell Maripuu ajaloolise ülevaate võõrvõimu poolt Balti riikides läbi viidud operatsioonist „Priboi“. Lõpetuseks sai loetud katkeid ühe meie liikme Evi Kolla mälestustest. Tema peres oli tollal 4 last ja ema, sest isa oli juba 1945. aastal arreteeritud, vangilaagris.

„Oli kevadine koolivaheaeg. Auto sõitis hoovi, püssidega sõdurid hüppasid maha ja võtsid kohad sisse maja igas nurgas. Osa mehi tuli sisse ja luges ette otsuse. Ma ei mäleta neid sõnu, aga mäletan, et meid haaras hirm ja paanika. Hoidsime emal, kes oli näost lubivalge, ümbert kinni ja nutsime. „Lapsed, ärge nutke,“ ütles ta, „nüüd sõidame isa juurde.“ See lause andis meile justkui lootust ja jõudu. Hädavale, mis oli sel hetkel päästev. Ma ei mäleta, kuidas vagunisse sattusime – olin väsimusest ja šokist uimane. Päevad pimedas loomavagunis venisid lõputuna. Emad lastega olid ülemistel naridel, vanakesed ja rasedad naised, kes ei jõudnud üles ronida, olid all. Vahel toodi pangedega vett ja supilurr, milles ujusid mädanenud kapsalehed ja

Päeva juht Isabell Maripuu kõnelemas. Fotod: Pärnu Memento kogu

viidi välja laibad, vanemad inimesed ja väikelapsed, kes ei elanud seda üle. Kui lõpuks Siberisse jõudsim, aeti meid vankritele, mille ees olid härjad. Tee kolhoosi oli pikk. Mäletan vankril lamavat haiget last – kui kohale jõudsim, oli ta surnud. Esimesed kuud olid kõige raskemad. Nälg ja haigused viisid palju elusid. Noored emad kaotasid oma beebid. Paljud surid ja nende lapsed saadeti lastekodudesse. Meie püsisime koos vaatamata kõigele. Olime ka ainuke pere sellest vagunitäiest, kes tervikuna koju Eestisse tagasi jõudis. Mäletan, kuidas olime mitu päeva söömata, sest ema oli haige ega saanud tööl käia. Siis tuli tädilt pakike – jahu, kuivatatud marjad ja leivakuivikud. Meie suud jooksid vett, aga ema jagas meile igapähele neli leivatükikest ja neli õunaviilu. „Rohkem ei tohi,“ ütles ta. Isa oli kirjutanud vangilaagrist, et paljud surid, kui sõid näljasena liiga palju korruga. Me lutsime neid tükikesi, kuni need suus sulasid. Kui ema jälle tööl käia sai, anti talle päevas 500 grammi leiba. See oli must, mõru, kivikeste ja mullaga. Aga meie väikesele õekesele maitses – sest näljasele maitseb kõik. See leib jagati viieks. Vend tegi puupulkadest ja nõorist kaalu,

Seejärel toimus pärgade asetamine ja kõned. Volikogu esimees Siim Suursild sidus mineviku ja oleviku, erakondade esindajatest rääkis pikemalt Helle Kulterkupp (erakond ERK), et need koledad sündmused ei tohi kaduda rahva mälestusest, sest see on meie rahva lugu, lugu kannatustest ja vaenlase kiuste olukorraga hakkama saamisest. Pärnu Memento juhatuse esimees Kirsti Portnov rääkis sellest, kuidas küüditatud vaatamata kõigele siiski kodumaale tagasi tulid ja püüavad tänagi keerulistes majandusoludes ikka hakkama saada.

Kõnede vahel toetasid meie leinapäeva lauludega Pärnu Kunstide Kooli lauljad Karmen Käär ja Riian Teearu õpetaja Aita Kaaveri juhendamisel ning pärast pärgade asetust mängisid päevakohaseid tuntud ja armastatud lugusid Vana-Pärnu kultuuriseltsi pillimehed.

Mälestuspäeva lõpetasid Isabell Maripuu tänusõnad kokkutulnuile ja teade Pärnu Memento kooskaimistest–tegemistest ning üleskutsega meiega ühineda, meid toetada.

Fotod: Jaan Männik

Viljandimaa mementolaste tegemisi

Pärast detsembrikuist kokkusaamist võtsime oma tegemistes pausi. Igauks sai jõulude ja uue aasta algul veeta aega oma lähedaste ja sõpradega, aegajalt linna peal kohtudes oli ikka küsimus, et millal järgmine kokkusaamine on.

2025. aasta esimene kokkusaamine oli 16. veebruaril Sakala keskuses. Siirast kohtumisrõõmu oli näha igas pilgus, ilmselgelt oli paus liigagi pikk olnud! Meeleolu lõi ansambel Lustipill, kes juba pikki aastaid ikka kohal on olnud.

Järgmisel korral oli võimalus kohtuda 24. veebruaril, mil juba pikaaegse tava kohaselt loetakse Viljandi kohtumaja ees ette manifest, liigutakse rongkäigus edasi Viljandi Vabaduse väljakule taastatud Vabadussamba juurde. Ilm oli päikeseline ja see tõi rahva tänavatele – rongkäik oli pikk, ravis olid koolide ja erinevate organisatsioonide esindajad, nende lippe võis loendada 13 ringis. Mementolased oma lipuga ravis ei olnud, ent päris palju oli meid tänavatel ning rongkäiku teravitati rõõmsate hoigetega. Rõõmu taaskohtumistest oli palju ja juttu jätkus taas pikemaks. Pärast kõnesid ning küünalde ja pärgade asetamist sai päeva veeta Viljandi lauluväljakul, kus olid üles seatud erinevad töötoad ning erinevate ametkondade ja jõustruktuuride masinad.

22. märtsil saime taas kokku Sakala keskuses ning seekord oli suur rõõm kuulda meeste laulu – laulsid päris uue kollektiivi, Viljandimaa meeskoori liikmed dirigent Pille Kähriku juhendamisel.

Kahjuks ei saanud kõik laulma tulla, sest nende teine hobi nõudis ette tantsimist, et saada ka tantsupeole. Viimasena esitatud laul "Ta lendab mesipuu poole" kutsus kaasa laulma ja tõi silma ka nii mõnegi pisara – on ju ka Tallinnas asuval memoriaalil kujutatud mesilasi ja ära toodud Juhani Liivi hinge kriipivad sõnad:

Ja langevad teele tuhanded,
veel koju jõuavad tuhanded
ja viivad vaeva ja hoole
ja lendavad mesipuu poole...

25. märts oli kogu Eestis tuuline päev, aga see ei seganud meid Viljandi mõisapargis kokku saamast. Nagu ikka olid auvalves kodutütred, sel korral Sandra

Lööke, Liis Rander ja Ly Sandra Laanemäe ning noorkotkad Ants Oskar Ingi, Romet Jürjo ja Ken-Raidon Paabos. Lõuna-Eesti piiskopkonna piiskop, Viljandi Jaani koguduse vaimulik Marko Tiitus pidas südamliku kõne, lõpetades selle mõttega, et meil tuleb hoida teineteist ja meie maad, et saaksime ikka edasi püsida. Ikka jälle käis kõnedest läbi viide Ukraina sõjale ning paralleelidele olnuga. Pärjad asetasi Viljandi linnavalituse ja linnavolikogu ning Sakala maleva esindaja. Küünlaid oli palju, osad vandusid tuulele alla, aga paljud siiski jäid põlema ka. Ka kohalik ajaleht Sakala oli kohal ning küsitles inimesi, sama päeva leheski oli teemat juba kajastatud.

Paides.

25. märts 2025 Järvamaal

Juba vara hommikul alustasin teekonda Türiale, et meenutada 76 aasta taguseid hetki ning asetada mälestuskimp küüditamisohvrite mälestuskivile. Päevakohane ettekanne ja valla esindaja ning Kaitseliidu sõduri sõnavõtt täiendasid minu etteastet. Hingepalve luges Türi koguduse õpetaja. Türil on palju veel eakamaid mementolasi, kes pärast mälestushetki liikusid hommikukohvile kultuurikeskuse kohvikusse. Minu teekond viis aga Paidesse Murtud Rukkilille mälestuskivi juurde, kuhu oli kogunenud palju rahvast ja nende hulgas ka Paide põhikoolide õpilased.

Seal tuletasin meelde, et pea 80 aastat tagasi lõppes II maailmasõda ja see pidi tooma rahu, kuid paljude perede jaoks algasid siis repressioonid, mille põhjuseks oli tihti peale see, et keegi perest oli teeninud saksa sõjaväes, kaitseliidus või omakaitses, olnud metsavend või nende abistaja, või lihtsalt ettevõtlik inimene. Õpilastele rääkides pidasin silma tõsiasja, et nende pilk kauge aja taha ei ole hoomav. Ometi on vaja meie rahva ajaloos asetleidnud sündmusi meenutada, neist rääkida.

Õtlasse koguti kokku inimesed endisest Kareda vallast, keda küüditati 76 aastat tagasi. Endise mõisa ette, kus tol ajal asus koolimaja, on paigaldatud raudteerelssidele mälestusmärk. Külas elab veel mitmeid küüditamisohvreid. Seal selgitasin Järva vallavanemale, kuidas inimesed lahtistes autokastides Tapa raudteejaama viidi – oli külm lumine kevadhommik.

Järva-Jaani Gümnaasiumi põhikooli õpilased said teada, et kõik Järvamaalt väljasaadetud viidi kokku Tapa raudteejaama, kus nad paigutati loomavagunitesse, et jätkata teed Venemaa avaruste poole, kus oli vaja kannatada nii nälga, külma kui põlgust. Kuid Venemaa vajas tollal oskustöölisi ja tööjõudu.

Türil.**Koerus.**

JÄRVAMAA

Siberisse asumisele saadetud inimesed elasid dokumentideta seni, kuni pärast riigipea J. Stalini surma hakati andma amnestiaid. Paljud tulid tagasi kodumaale, kuid paljud jätsid oma elu kas asumisele saates või jäid sealsesse mulda. Kuigi Järva-Jaanis elab mitmeid Siberis elanud ja seal sündinud lapsi, ei soovi kõik nendest mälestuspäevadest osa võtta, kuna peavad seda valusaks mälestuseks.

Koerus võttis vastu meid pisarais ja kirikukellade helinal. Kivialtari kõrval lehvib meie riigilipp, kuigi see maarjapäevaga seotud sündmus ei ole seni veel määratud lipupäevaks. Sõnavõttude järel luges hingepalve Koeru koguduse õpetaja.

Esmakordselt oli au koos Järva valla esindajatega käia Järva-Madise vana rahvamaja varemetele rajatud kiviangrül, kuhu olid kogutud kokku selle kihelkonna inimesed, et alustada teekonda külmale maale. Kogukonna mureks oli see, et hetkel asub kiviangur eramaal, aga palve oli, et ehk leitakse killuke valla maa-tükist kuskil bussipeatuse lähedal.

Memento Järvamaa Ühendus asetas mälestuskimbud neis Järvamaa paikades, kus on paigaldatud mälestuskivid, mis meenutavad möödunud karmi aega Eesti eluloos.

Silva Kärner, Memento Järvamaa Ühendus

Järva-Madisel.

Järva-Jaanis.

Öötlas. Fotod: Järvamaa Memento kogu

HARJUMAA

Mälestushetk Keila raudteejaamas

Taas kogunesid märtsiküüditamise aastapäeval Keila raudteejaama juures asuva mälestuskivi ümber need, kes 76 aastat tagasi olid lapsed või noorukid, nende vanemaid on vähe alles. Tuleb nentida tõsiasi, et kõik saame vanaks. Kuid meie hulgas on ka Siberis sündinud lapsi ja kogukonna nooremaid liikmeid, kelle peresid on see sündmus puudutanud.

Sõna võttis Heidi Ivask, kõneles ka Keila linnaapea Enno Fels. Palvuse pidas Keila Miikaeli koguduse õpetaja Matthias Burghardt. Koosviibimisel anti ülevaade eelmise aasta tegemistest ja arutati tuleviku väljavaateid.

Fotod: Valdur Vacht

Mälestusüritused Põlvamaal 2025

Selle aasta 25. märtsil oli mitu nägu – kui Põhja-Eestis sadas vihma, siis Põlvamaal oli kuiv ja pilvede vahelt piilus isegi päike välja.

Küüditatud, nende järeltulijad ja mitmete organisatsioonide esindajad kogunesid Põlva raudteejaama represseeritute mälestusmärgi juurde, et meenutada 76 aastat tagasi toimunud traagilisi sündmusi. Inimeste nägudelt peegeldusid kurbus ja mure, sest sõda Ukrainas kestab, olukord on ärev ja Venemaale küüditatud Ukraina lastel pole veel lootust koju tagasi saada.

Nii nagu harv päikesekiir hallist taevast, kõlas ka sõnavõtjate jutus lootus, mis peab kõigele vaatamata alles jääma ja lohutust andma. Lootus kunagi taas kodumaad näha hoidis ka meid Siberis elus.

Meenutades 76 aasta taguseid ärevaid aegu Põlvamaal, peatus Roman Parmas oma sõnavõtus headusel ja abivalmidusel. On teada, et Põlva raudteejaamast ešelonid teele ei läinud, kuid üks rongidest tegi siiski peatuse, et auruveduri veevarusid täiendada. Vagunites olid kasutasid seda põgusat hetke ja viskasid trellitatud akendest välja kirjakesi sõnumitega oma lähedastele. Vahisõdurid korjasid küll osa sedelitest üles, aga mitte kõiki. Jaamaüleva väike tütar korjas need kokku ja isa toimetas sõnumid aadressaatidele edasi. Nii said mitmed inimesed teada oma pereliikmete saatusest. Keegi lähedastest oli isegi jaamaülemale tänutäheks suure tüki talusinki toonud.

Mälestusmärgi juurde asetasid pärjad ja süütasid küünlad mementolased, Põlva valla, Kaitseliidu ja erakondade esindajad. Lipuvalves olid noorkotkad ja kodutütred. Mälestuspalve luges EELK Põlva Püha Neitsi Maarja koguduse uus õpetaja Robert Bunder. Ta rääkis, et sõda ja järgnevad represseioonid kustutasid paljude parimate aastates inimeste võimalused teostada ennast vabas Eestis, kuid lootus jäi. Ta ütles: "Usun, et paljusid, kes pidid ristitee Siberisse läbi tegema, hoidis elus ja andis jõudu just lootus, et on võimalik kord taas näha kodumaad või et ükskord on meil siin jälle vaba riik."

Põlvast viis buss mementolased Veriora raudteejaama, kus tõepoolest 76 aastat tagasi 25. märtsi varahommikust alates inimesi loomavagunitesse aeti. Räpina vallavanem Enel Liin ja Roman Parmas meenuta-

sid oma lähedaste mälestustele tuginedes, kuidas see kõik toimus. Ešeloni komplekteerimine kestis peaaegu kolm päeva.

Inimesed olid teadmatutes, kuhu neid viiakse ja mis neist edasi saab. Rong hakkas liikuma alles kolmanda päeva pärastlõunal, reisisihiks Barjabinsk Novosibirski oblastis.

Pärjad ja küünlad pandud, jätkus mälestuspäev Veriora külakeskuses sooja tee ja pirukatega. Just sellel päeval, 25. märtsil, täitus väärikal Põlvamaa mementolasel Hedvig Sisaskil 95. eluaasta. Koosviibimisel oli hea võimalus teda õnnitleda ja tunda heameelt, et üks siberlane on nii vapralt elukatumustest läbi tulnud ja rõõmsana koos meiega üritustel osaleb.

Koos tegime ka plaane, mis Põlvamaa mementolasi sellel aastal veel ees ootab.

Roman Parmas

Lembit Peedosk, Mare Vari ja Aino Põllu, kes pandi koos peredega elama ühte mahajäetud majja Novosibirski oblastis.

Rahvas Põlva raudteejaamas mälestusüritusel.

Põlvamaa mementolane Hedvig Sisask sai 25. märtsil 95-aastaseks

Fotod: Rein Toom

25. märts 1949

Hommikul vara koputus uksele.

Kes ? Mis vaja?

Käisid mõtted isal meil peas.

„Avage, uks lahti!”

kostus hääl, mis vali.

„Pange riidesse,

võtke kaasa, mis saate

auto teid ootab ju ukse ees.”

Püssimees uksepeal

püssi siis laadis

kui otsust ette neil loeti

„priisõit” külmale maale.

Tütar nutma siis puhkes,

kuid rahustav käsi

lapse õblukesel õlal

ja rahulik hääl:

Ära, tütreke, nuta,

kui terved jalad ja käed,

võtame kirve ja sae,

küll elame üle

karmi Siberi talve ja suve.”

Keeni jaamas, see koletuslik

hiigelpikk rong,

kus trellitud aknad

ja laudadest narid.

Kuhu mehi, naisi ja nutvaid lapsi

kui hirmunud loomi seal aeti.

...ja autosid vooris

ning eestlasi toodi,

just nagu süüdlasi

Siberisse viidi.

Eest ära,

eest ära siit Eestimaa pinnalt

sest kulaklusele pole siin ruumi.

....Kuid miks,

mille eest,

me pole ju süüdi...

Selle oma pere küüditamise mälestuseks kirjutatud luuletuse esitas 25. märtsil Veriora raudteejaama mälestusüritusel Siberis sündinud Marilaine Kannel

Marilaine Kannel.

HIIUMAA

Hiidlased kogunesid küüditatud mälestama Lehtma sadamasse. Foto: Mart Mõniste

Hiidlaste aasta algas tavapäraselt Tartu rahu aastapäeval ja vabariigi sünnipäeval lillede asetamisega II Maailmasõjas hukkunud hiidlaste mälestusmärgi jalamile. 1949. aasta suurvõidutamise aastapäeval kogunesime keskpäeval Lehtma sadamas mälestuskivi juurde. Vaatamata sellele, et seekord polnud tegemist ümmarguse tähtpäevaga, oli osalejaid arvukalt.

Lilled asetasiid vallavanem Hergo Tasuja, kaitseliidu poolt Elmo Harjak ja represseeritute nimel Helve-Esta Sillamaa. Rohkesti süüdati küünlaid. Sõna võtnud Mart Reino tänas kokkutulnuid ja Ukraina sündmustele viidates rõhutas vajadust jätkuvalt möödunud meenutada. Kõneleja toonitas, et kuigi

saame arvestada liitlaste abiga, peame raskustele vaatamata ka ise senisest enam riigikaitsele panustama.

Pärastlõunal saime kokku kohvilauas, kus arutasime suviste ürituste korraldamist. Ehkki rahastamise osas valitseb teadmatus, otsustasime jätkata tavapärase tegevustega. Öhtupoolikul süütasime kiriku juures II Maailmasõjas hukkunud hiidlaste monumendi jalamil küünlad. Õpetaja Hüllo-Kristjan Simson pidas lühikese mälestuspalvuse. Küünalde süütamisel abistasid nagu ikka noorkotkad ja kodutütred.

*Helve-Esta Sillamaa
Juhatuses liige*

II maailmasõjas hukkunud hiidlaste mälestusmärk Kärkla kiriku ee

Foto: HiiuMaa Memento kogu

Mälestati neid, kes läksid vastu teadmatusele

25. märtsil kogunes ligi 40 saatusekaaslast ja toetajat Võru raudteejaama, et meenutada 76 aasta tagust suurküüditamist. Võrumaa Memento esimees Silver Sild tuletas seda kurba päeva meelde kunagise saatusekaaslase Hans Sissasi raamatus „Meenutused“ kirjutatuga:

„Linnatänavad olid rahvast tühjad. Kuid raudtee ülesõidul seisis juba trobikond inimesi. Sõit jätkus üle raudtee kasarmute tagusele haruteele, kus seisis vagunid küüditatute jaoks.

Auto tagurdas vastu vaguni ust ja luuk tehti lahti. Vagun, kuhu meid paigutati, oli väike kaheteljeline nelja trellitatud aknaga kinnine loomavagun. Vaguni keskel seisis väike küdev ahi. Selle ümber kobaras ära nutetud nägudega naised, lapsed ja vanakesed.

Võrumaalt küüditatud mahutati viiekümne seitsmesse väiksemasse kaheteljelisse või suurematesse neljateljelistesse loomavagunitesse. Vagunis olid võisid kuulda ka väljast kostvat kohalike kommunistide eestikeelset sõimu: „Nüüd näete te Eestimaad viimast korda. Ärge lootkegi, et te kunagi sealt Siberimaalt veel eluga tagasi tulete.“

Nii mindi sealt tee, vastu teadmatusele, kas kunagi veel tagasi saame. Kuid ometi me tulime. Tulime siia kodumaale, kus tihti meid enam ei oodatudki. Majades olid võõrad, paljud hooned laiali kantud või lammutatud. Raske oli saada sissekirjutust oma kodukohta, raske oli leida tööd, sest rahva vaenlased ei olnud kommunistide jaoks usaldusväärsed.

Sõna võttis ka abilinnapea Sixten Sild: „Meist keegi ei saa valida oma sünikohta. Ja meil tuleb leppida, et meil on naaber, kellel on alati piltlikult öeldes pussnuga põues ... Nüüd oleme me taas kartuses ja teadmatuses, mida tulevik võib tuua. Aga me peame endas kindlaks jääma, et Eestimaa jääb puutumata, jääb igavesti meie vabaks sünnimaaks. Ja olgu meie riigijuhtidel külma südant ja tarka pead teha õigeid otsuseid.“

Mälestusmärgi jalamil süüdati mälestusküünlad ja asetati leinakimbud. Kohal olid Võru Linnavalitsuse, Võrumaa Arenduskeskuse, Võrumaa Kaitseliidu, Naiskodukaitse, Kodutütarde ja Noorte Kotkaste, Võrumaa Sõjameeste Ühenduse, Võru Gümnaasiumi ning Politsei ja Piirivalve esindajad. Kohalviibijatel oli, mida meenutada.

Silver Sild

Kõneleb Võrumaa Memento esimees Silver Sild. Fotod: Võrumaa Memento kogu

Aastatetagust sündmust meenutati mitmes kohas

25. märts - päev, kus meenutame sündmusi, mis sel aastal (2025) jäid juba 76 aasta taha. Vaatamata vanusele on ikka neid, kes leiavad võimaluse tulla küüditamise mälestuspäeva tähistama, tuues lillekimbu või süüdates küünla lähedaste mälestuseks. Tänu sellele, et oleme viimase ca kümne aasta jooksul suutnud välja kujundada Jõgeva linnas nn. küüditatute mälestuskinnistu, tingliku nimega „Mälu“, on meil kindel maamärk, kus mälestuspäevi läbi viia. Inimesi, kes ise füüsiliselt küüditamisohvrid olid, jääb aasta aastalt aina vähemaks. Rõõmustav on see, et vähemalt meil on hakanud mälestuspäevade küünlasüütamisel lisanduma inimesi, kelle vanemad või vanavanemad olid Siberisse küüditatud.

Jõgeval on igal aastal väljas olnud ka Kaitseliidu auvahtkond. Käesoleva aasta 25. märtsi mälestushetketest võttis osa ka Kaitseliidu Jõgeva Maleva pealik kolonelleitnant Tõnis Metjer, kes asetaski mälestuskimbu KL Jõgeva Maleva poolt.

1949. aasta 25. märtsi küüditamise hommikut meenutas Änküläst pärit 91-aastane Jaan Koll, kes juba varahommikul oli koos vend Aadu Kolliga Palamuse rahvamaja seinal oleva mälestusplaadi juures süüdanud küünlad.

Kuigi meid jääb aina vähemaks – oleme me siiski olemas. Seda kogesime järjekordselt ka tänavu 25 märtsil.

Meie Põltsamaa kandi rahvast ühendava Helgi Žukovitši eestvedamisel toimusid mälestushetked Põltsamaal küüditatute mälestuskivi juures.

Peale Jõgeva ürituse lõppemist jõudis juhatuse esimees Reet Aluoja koos endise Saare vallamaja juurest küüditatud Aide Nurmega Kääpal asuva küüditatute mälestuskivi juurde, kus süüdati küünlad ja asetati lillekorv. Samuti süüdati küünlad ja asetati lilled endise Voore vallamaja juures asuva mälestuskivi jalamile.

Ants Aluoja

1949. aasta 25. märtsi küüditamise hommikut meenutas 91-aastane Jaan Koll.

Jõgevamaa mementolased küüditatute mälestuskivi juures Jõgeval.

Kaitseliidu Jõgeva Maleva auvahtkond.

Mälestushetk Põltsamaal küüditatute mälestuskivi juures.

Fotod: Väino Valdman

111 õpilast kirjutasid küüditatutele kirja

Selgusid kirjandivõistluse „Kiri küüditatule” parimad tööd

25. märtsil toimus Maarjamäe kommunismiohvrite memoriaalis märtsiküüditamise mälestuspäevale pühendatud kirjandivõistluse „Kiri küüditatule” parimate tööde autasustamine. Eesti Mälu Instituut korraldab iga-aastast konkurssi koostöös ajalehega Postimees. Konkursi eesmärk on panna noored mõtlema küüditatute saatuse üle ning sümbolises kirjas küüditatule selgitama Eesti ajalugu ja küüditatute saatust peale 1949. aasta märtsikuud.

Käesoleval aastal esitas oma töö 111 koolinoort üle Eesti. Võistlustöid hindasid Eesti Mälu Instituudi juhatuse liikmed Meelis Maripuu ja Martin Andreller ning Postimehe arvamustoimetuse juht Mart Raudsaar. Esimese preemia vääriliseks tunnistati viis silmapaistvat tööd ja lisaks jagati välja eripreemiaid. Parimate tööde autorid said auhinnaks ajalooreisi Lätti ja Leetu ning võidutööd avaldati ajalehes Postimees. Peapreemia laureaadi Haapsalu põhikooli õpilase Maria Mai Siimuti töö loeti ette ka Eesti kommunismiohvrite memoriaalis toimunud mälestustseremoonial Maarjamäel.

Illustratsioon (detail) Eesti Mälu Instituudi veebilehelt

Martin Andreller kõnelemas.

Eesti Mälu Instituudi juhatuse liikme Martin Andrelleri kõne märtsiküüditamise mälestustseremoonial 26. märts 2025

Austatud minister, lugupeetud represseeritud, head külalised!

Mul on hea meel käesoleval aastal anda üle tunnustused Eesti Mälu Instituudi ja Postimehe koostöös korraldatud kirjakonkursi „Kiri küüditatule” peapreemiad ja seda esmakordselt ja märgiliselt märtsiküüditamise aastapäeval siin, Eesti kommunismiohvrite memoriaalis – mõttesilla kaugusel tulevases Patarei kommunismiohvrite mälestusmuuseumist. Sada üksteist õpilast üle Eesti andsid käesoleval aastal oma panuse sellesse, et meie inimesed ei ununeks ja nendega kordasaadetud kurjus saaks ükskord ometi oma lõpu. Sümbolne kiri olevikust minevikku ei ole ainult fantaasiamaailma sukeldumine. Külal on kõik autorid nõus, et seda kirja kirjutades teadvustasid nad endale rohkem seda, mis meie vanaemade ja vanaisade – esivanematega toimus ja millest nad lõppude lõpuks aastal 1991 siiski võitjana välja tulid. Kasvõi sümbolne julgustus kirjasõnas aitab paremini mõista, kuid ka oma

eakaaslastele nii meil kui mujal selgitada, mis toimus siis ja mis tulevikus ei tohi toimuda. Lood perekondade varasalvedest ning puretud nurkade perekonnaalbumitest ärkasid taaskord ellu.

On öeldud, et noori ajalugu ei huvita ning minevik on tüütu ning igav. See inimene, kes nõnda kõneleb, ei ole noortega kunagi ajaloost rääkinud. Ta pole kunagi lugenud kasvõi neid kirjasid. Selles saja üheteistkümnes kirjas peegeldus nii noorte mõtte maailm, kui meie tänane maailm. Nad ei karda käsitleda raskeid teemasid, nad ei karda tunnistada, et mõnikord tunnevad nad tuleviku ees hirmu või ebalust. Nad on ausad ja julged oma mõtetes ning nende väljendamisel ja minu meelest on nende väärtushinnangud vägagi paigas.

Olen näinud sadu, kui mitte tuhandeid represseeritud ja küüditatud. Olen näinud nende pelgust, et äkki inimkond unustab need õudused ja need juhtuvad sestap taas. Nad ei ole muret tundnud, kas neid mäletatakse või unustatakse, nad on hoolinud vaid tulevikust ja meist. Saan kinnitada, et kui lugeda noorte kirjasid minevikku, saab selgeks, et meie tulevik on hoitud.

**Peapreemia laureaadi, Haapsalu
põhikooli õpilase Maria Mai
Siimuti kiri oma vanavanaemale
Margot Ajaotsale
(2.01.1926–9.03. 2008)**

Kallis Margot!

Me pole kunagi kohtunud. Sa ei tunne mind, oleme kui võõrad. Me ei ole käevangus sammunud ühte männiokastega kaetud metsarada. Pole vaadanud taevatahti, kui üle õue sünkjas pimedus laotub. Me pole käinud üksteise sünnipäevadel ja soovunud palju õnne. Me pole koos tähistanud jõule ega nääre. Ei ole teineteise seltsis kartuleid niiskest mullast üles võtnud, mil päike veel suvele omaselt taevas lõkendab. Me pole puid külmaks talveks valmistudes riita ladunud. Jah, me ei ole koos midagi teinud. Sa mõtled ilmselt praegu, et mida ma ometi räägin. Iga viimne mu mainitud tegevustest näib sulle unelmana, nagu kätesaamatu sõõm hõrku vabadust. Minu jutt tundub sulle nii kaugel, tiheda udulooriga kaetud. Aga ma luban, kallis vanavanaema, juba varsti teed sa seda kõike. Lihtsalt ilma minuta.

Minu ja sinu eluteed ei ristunud kunagi, aga meil on sama veri. Mina saabusin siia ilma, kui sina lahkusid, just nagu oleksin su välja vahetanud, nii et sina saaksid lõpuks väljateenitud puhkust nautida. Nüüd on minu kord rügada, kuigi minu „vahetus“ siin elus on võrreldamatult kergem ja lihtsam kui sinu oma. Tean, see on ebaaus, aga las mu kiri valgustab sind ja on ehk kui ere tuluke pimeduses ja ängis, mis sinus praegu valitseb.

Sa ei pea varsti enam nägema maailmas mehi, punased riidetükid ümber käe, püssid selga vinnatud ja suurtükid käekõrval. Mitte ükski askeetliku moega nälgunud hobune ei riiva su silma ja loomad ei sure enam sinu ees, vähemalt mitte nii verd tarretaval moel. Pole põhjust korjata külmunud õunu ja karta soldatite viha. Ei pea võitlema Siberi karmi pakase ja lõikava külмага, halastamatute talvedega, mis keetsid südakevadeni ja võtsid tervise. Valge lumi, mida katab eestlaste veri, sulab üles ja süütud tapetud hinged hajuvad kõiksusega ühte. Võid rahus unustada hingerööviva vaesuse, tumeda ja pimedamaa. See barbaarsuse ajajärk sinu elus möödub. Elu läheb edasi. Alati läheb.

Eestisse naastes ei ole sul kerge, aga oled jõhkrast ja rusuva meeoluga Siberi prii. Näed lõpuks jälle oma koduseid, kellest pidid nii palju aastaid eemal olema ning kelle käekäigu kohta andsid aimu

Kirjavõistlusest osavõtjad leinakoridoris.

vaid üksikud pealiskaudsed kirjad. Sa ärkad sellest paineunest ja leiad end taas Eestist, oma isatalust. Sinu pojad saavad lõpuks rahus kodus uinuda ega pea enam nälga kannatama. Nende surmahirm vaibub. Sinu vaist, sisetunne ei vedanudki alt. Sa tuled koju.

Kodus ootavad sind vanemad, Tallinnas õde ja maal vend. Ehitad oma elu Eestis uuesti üles ja oskad leida rõõmu väikestest asjadest. Sinu kalk ja külm pilk muutub elujaatavaks ja rõõmsaks. Melanhoolia kaob ja naerad taas laginal. Hingemattev raskus haihtub, kuigi mingil määral jääb see sind alatiseks saatma. Tänu oma perekonnale ja tööle, mida armastad, saad taas iseendaks, avatud ja naerusuiseks Margotiks, keda kõik tunnevad ja kelle seltsis tahetakse viibida. Sinu naer on nakkav ega jäta kedagi külmaks, vahel leidub sinus ka haprust ja ebakindlust. Inimesed armastavad sind selle pärast, milline sa oled.

Sinu varateismelised pojad kasvavad jõudsasti sitketeks ja tarkadeks noormeesteks, kes teavad, mida nad tahavad ja kuidas seda saada. Oled toeks oma vanematele ja aitad neid igal võimalikul moel. Sinus saab neile suur pidepunkt, kalju, mille taha tormi korral varjuda.

Kahjuks on aga Venemaa veel mitu aastakümnet Eestis domineeriv, on haaranud võimu ja käib nagu kass ümber palava pudru. Okupatsioon üritab lämmatada Eesti kultuuri ja kustutada sellest iga vähimagi jälje. Proovib rahval meelest pühkida, et see üldse olemas oli olnud. Eestlased aga ei unusta ning peidavad oma kultuuri ja aated ridade vahele ning paberlehtede ja pildikeste näol põranda alla, et need sealt taas ühel paremal homsel välja kaevata.

Paljudel pole usku, et meie riik võib taas iseseisvaks ja inimesed päris vabaks saada. Arvatakse, et nii jääbki. Tundub, et isamaalisi laule peabki vaid salaja kuskil kitsas sõprade ringis poolvaikselt ümisesema, poelettidel laiuv tühjus on jäädav ja midagi pole saada ning lapsed õpivad koolis ebatõdesid. Eestit katab justkui tume vari, ometigi kinnitavad võimuorganid, et oleme õnne tipul. Ajalehtedes ja meedias on pidev infosulg ning tegelikkusest on vähe aimu. Kõik see tundub nii lõplik, nii igavene. Eesti Vabariik näib võimatu, aga 1991. aastal ta tuleb. Ja sina näed seda ka.

Sa elad vabas Eestis pikki aastaid. Kõik maad ja metsad, mis võõras võim sinult röövib, antakse tagasi. Kingid need oma pojale ja pojapoegadele, kes hakkavad eisisade kombel talu pidama ja põldu harima. Sulle läheb see väga korda. See, mis kord kaduma läks, jõuab tagasi sinuni. Oled kodu ja looduse keskel õnnelik. Kirjutan neid ridu 2025. aasta märtsikuus. Jälle valitseb nii Euroopas kui ka Eestis ärev aeg, mil ida poolt ähvardab kurjus. Meie vabariigi kohal hõljub sünge murepilv, mis tuleviku ohtu seab. Euroopa on siiski ühtsem kui kunagi varem ja on lootus, et ajalugu ei kordu...

Sina oled ikka meie mõtetes ja vestlustes, kui vanaisa juures kokku saame. Sa naerataksid meile raamitud fotolt, mis ema kummutil seisab. Meis kõigis on killuke sinust.

Andku need kirjaread sulle jõudu ja lootust!

Soojade tervitustega Eestimaalt

Maria Mai
2025. aasta paastukuul

“Rahva Hääl” ja rahva hääl

1946. a. 10. veebruaril toimusid NSVL Ülemnõukogu valimised. Aasta algul esitasid töökollektiivid saadikukandidaadid, seejärel teatasid nõukogude rahva parimad pojad – J. Stalin ja teised poliitbüroo liikmed – millises ringkonnas nad kandideerivad (esitatud oli igauhte umbes sajas).

Algasid valimiseelsed koosolekud, kus kokkutulnud päris arvukale kuulajaskonnale selgitati, et tööstuses plaani ületamise ja maal metsatöö riikliku ülesande täitmisega avaldab rahvas valimistele suurimat poolehoidu, välisministrite konverentsi järel on loodud püsiv rahu, teiste nõukogude rahvaste kaasabil ületab Eesti kiiresti sõjajärgsed raskused.

Ajalhes “Rahva Hääl” ilmunud sõnumid refereerivad vaid ettekandeid ja mõnikord kuulaja toetavat sõnavõttu. Rahvas tuli aga ka küsimusi esitama. Need puudutasid kaubapuudust, madalaid palku, kehvi tööttingimusi. Valimispäeval pandi kastidesse ka arvamusi ja küsimusi. Kõigest sellest koostati EKP keskkomitees 10 eksemplaris paljundatud kokkuvõtteid, mille nurgal märge “täiesti salajane”. Allpool mõned väljavõtted veebruari kokkuvõttest.

Tartumaa

(ilmselt koosolekul esitatud küsimused)

Kust saab rauda reejalaste ja rataste alla ja kas eelise saavad metsatöö normi täitjad?

Kas on lootust saada aurumasina torusid, saksa okupatsiooni ajal neid polnud ja praegu on see masinaühistute põhimure.

Kust saab põllutöömasinate tagavaraosi, eeskätt Rootsi, Saksa ja Taani masinatele?

Kas vikatid tulevad müügile?

Kas talupidajatel on võimalik saada seebikivi?

Harjumaa.

Kõue vallas kasti pandud küsimused

Miks NSVL peavad kõik vaesed olema?

Millal tõugatakse troonilt Zivoderov, et ausad inimesed saaksid riiki parandada?

Miks on Nõukogude Liidus nii palju sunnitööd ja sõjavangide laagreid, kus julmalt piinatakse inimesi?

Miks venelased rõõvivad Eesti paljaks?

Räägitakse töörahva riigist, aga tegelikult on meil orjus ja miks on meil nii palju tagasundijaid, nad võiksid ise selle töö ära teha?

Kas on tösi, et peale valimisi 75 % eestlasi saadetakse Siberisse?

Miks on venelased nii armetu välimusega ja need valitsevad meie armsa Eestimaa üle? Puud kalte ja nael räbalaid, ongi valmis?

Konstitutsioonis on kirjas, et naine ei vastuta oma mehe ja vanemad oma laste tegevuse eest, miks sellest kinni ei peeta?

Miks mädaneb Äksis vili?

Kas kommunist võib olla usklik?

Miks ei saadeta Eestist ära Punaarmee?

Läänemaa.

Pühalepa vallas kasti visatud küsimused

Palun vastata, miks venelased tapavad inimesi ja varastavad. Kas see on NSVL kultuur? Vastake sellele küsimusele, siis tulen valima.

Mis on kommunisti ja fašisti vahe? Kolm tarka maa peal - Hitler, Stalin, Mussolini.

Miks lubatakse müüki nii palju viina ja lubatakse varastamist? Kas tõesti võimas nõukogude riik ei suuda selle vastu võidelda või see ongi nõukogude kultuur?

Meie eestlased tahame demokraatiat. Venemaa on meist 100 aastat maas. Eesti rahvas on kultuurne. Praegune olukord on loomalik ja barbaarne. Venemaa on varaste riik. Kõik, kes siia sõidavad, ütlevad, et seal on jube. Eestlased tahavad demokraatlikku korda, ei sotsialistlikku, kommunistlikku või fašistlikku.

Miks veetakse Eestist välja tarku inimesi nagu EV president Päts ja sõjavägede ülemjuhataja Laidoner, kus nad praegu on? Palun vastata!

Eestist küüditati 1941.a. süütuid inimesi, tapeti, sellepärast me valima ei tule.

Venelased varastavad, rõõvivad ja tapavad, sellele tuleb lõpp teha, siis tuleme valima.

Miks NSVL pole selliseid valimisi kui teistes maades, miks valitakse neid, kes on juba ülemnõukogus. Kus on Päts ja Laidoner?

Miks pole kauplustes suhkrut, kuigi NL töötab juba 124 suhkruvabrikut. Kuhu läheb suhkur? Kodanlikus Eestis ei olnud suhkruvabrikut, kuid suhkrut oli müügil nii palju kui vaja. Juba sellest ainsast näitest on näha kuidas hoolitsetakse rahva eest.

Miks keelatakse vaba liiklus saarte ja mandri vahel ja raudteesõit. See oleks arusaadav sõja ajal, kuid nüüd on ju rahu, aga vabadust pole kopika eestki. Sellega näitab NL oma umbusku ja “head” suhtumist rahvasse.

Miks töölistele ja teenistujatele ei anta kaartidega ettenähtud liha ja võid, kuigi talupojad on oma normid täitnud. Linnatöölised saavad või asemel Venemaalt toodud taimeõli ja liha asemel saab riknenud punast kala. Võib kindlasti öelda, et meie või ja liha veetakse Venemaale, kas tõesti eesti töölised on halvemad venelastest.

Mis saab neist, kes põgenesid Rootsi?

Kas tuleb üldse niisugune aeg Nõukogude võimu ajal, kus sunniviisiline töö, näiteks metsatöö lõpetatakse?

Kodanliku võimu ajal oli Eestis töö naljaasi. Oli töö, oli kõik. Inimene võis osta kõike mida tahtis, aga nüüd alandatakse rahvast, nagu oleksime koolipoisid, kes saavad jõulukinke. Nüüd lubatakse toos tikke ja muud sarnast. See on rumalus, et inimesi võib nii ninapidi vedada. Võtame näiteks metsatöö, inimene, kes on oma maja ainuke tööjõud, määratakse 40 tööpäeva norm. Kust ta saab riided, toidu, jalanõud, tööriistad. Ta peab iga päev käima kodus toidu järgi, aga kodus on vaid 79-aastane vanainimene, haige ema, kellelt ei saa midagi loota. Kui keegi mõtleb, et selline inimene suudab toita teist, siis on ta lihtsalt idioot, isegi eesel ja veel enam - siga.

Miks elanikke sunnitakse töötama, meil on ju vaba maa?

Konstitutsiooni järgi on meil sõnavabadus, miks on siis tsensuur?

Miks sunnitakse meie inimesi töökohustuse korras metsatööle, turbarabasse nagu orje. Kunagi mõisnik mõtles, et eestlased ei saa töötada ilma sundija kepita ja inimene sai 10 hoop, aga nüüd 2 aastat vanglat, hilined tööle 3 korda ja sind nimetatakse äraandjaks. Eesti valitsuse ajal oli töö vaba ja selle eest maksti nii palju, et sai ära elada. Nüüd on kõik töö tasuta, näiteks metsatöö ja muu, saad vaid kopikaid.

Konstitutsiooni par 90 on kirjutatud, et töö eest makstakse vastavalt selle hulgale ja kvaliteedile. Võtame näiteks teenistuja, kelle kuupalk on 200 rubla, toidukaardid 6 kg jahu ja 150 g kompvekke. Elamiseks peab ta ostma turult, kus võikilo on 120 rbl, leivakilo 10 rbl, ... See tähendab, et tema töö on sunnitöö riigile, elamiseks peab ta lisa teenima.

Miks armastatud Punaarmee tuli Eestisse 1940.a.?

Eesti kirjalikus keeles võib panna jutumärkidesse sõna, mille tähendus kontekstis on vastupidine algsele. Mis tähendusega on siis “Rahva Hääl”?

Liivi Uuet, arhivaar

Hoidkem mälestust möödunud aegadest

1934. aastal sündinud, 1949. aastal koos ema ja õega Siberisse küüditatud ning 1956. aastal sealt tagasi kodumaale pääsenud Raul Tummeltau on nüüdseks juba mitukümmend aastat korrastanud oma mälestusi ja märkmeid, seades need laadilt proosaluuletustena nelikvõrssidesse. Osa mälestustest on köidetud selleks 222-leheküljeliseks raamatuks pealkirjaga "Saatuse tuuled", mille tütar Maive tõi Memento Teataja toimetusse. Meenutuspildid algavad lapsepõlvega Kernu vallas Maarja külas Mäeveere talus, annavad edasi küüditamise ja Siberi-aja tundeid ja olusid ning kohanemist, pettumusi ja oma tee leidmist pärast kodumaale tagasitulekut, kujutavad nopena kogu edasist elukäiku.

Ise ütleb ta:

Et sina lugedes seda tead, ma kirjutun mõned salmid ja read!

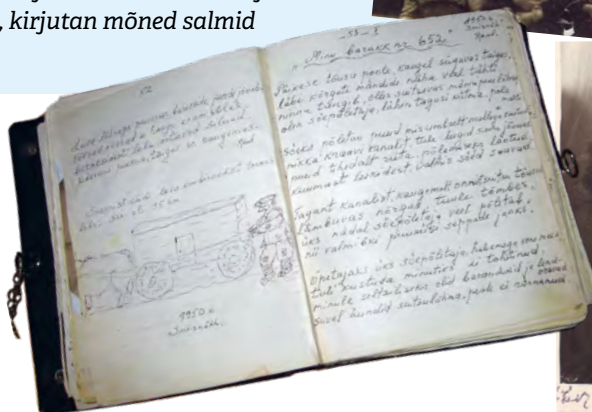
Ei ole ma luuletaja ega poeet, kirjutun mõned salmid oma Siberi teelt!

1949 Suzun

Siberisse 25. märtsil 1949. a.

Ei iial unustusse vaju see,
kui hommikul taoti uksele.
See oli märtsis, kui algas tee,
mis paljudele oli viimane.

Ei teadnud ema, Maimu ega Raul,
et tuleb jätta oma sünnimaa.
Ei teadnud, et on Siber kaugel
ja tagasi sealt iialgi ei saa.

Meie musta hobuse nimi oli Musti,
hea laste sõber, tark ja meile kõigile truu.
Kõik tööd tegi, iga päev, kuhu juhiti.
Adra ees põllul, vedas heina ja palju muud.

Kõige raskemat koormat tuli tal viia,
meid kompsudega reel, läbi kevadise sulanud tee.
Saabusime Kernu rahvamajja: pange nurka kompsud siia.
Lähete Siberisse! Hüvasti! Musti, jää elama kaua veel.

Rahvamaja oli raukadest ja laste nutust puupüsti täis.
Veoautod vahetpidamata vedasid nagu loomi.
Viidi meid Keila kaubajama, kus vagunisse ajamine käis.
Laudadega kinni löödud aknad, meie loomavagun N: 26.

Vagun oli pime, alumine riil oli mõeldud kompsudele.
Ema ja Maimu on üleval teisel korrusel, istudes teineteise vastu.
All kompsudel vanad ja väga viletsad haiged.
Maas all "buržuika" ja suur hunnik kivisütt.

Head kaasteelised! Kui vähegi võimalik, mõtelgem mälestustele,
mis meist maha jäävad. On need siis tavalisemas või omapärasemas vormis, fotosid täiendavate kirjaridade või pikemalt lahti kirjutatud eluseikade näol, jäävad need järeltulijate hoida või, mis veelgi parem, rahva ühismälu tarvis, ajaloo uurijatele kasutamiseks mäluasutustesse - peasi, et mälestused säilivad.

Aprillis 1949

....
Rong saabub Tšerepanovi jaama,
ilm oli sompus ja kõle.
Linttraktor Stalinets tuli meid viima
keda valiti kolhoosi või metsatööle.

Sõit algas stepi avarustesse,
traktori kelgul kompsudel ema ja Maimu ei maga.
Kelk oli võimas 9x5 m, jämedasse palkidesse raiutud ristpalgid,
ees tross ja liikus traktori taga.

Kelgu all kohati veega sulamata lumi,
kevadpäike jõuab sooja tuulega järele.
Kaugel külas paistab akende tuli,
nagu oodatakse külla perele!

Varsti oleme laias küla tänavas,
väikeste akendega, viltu vajunud majad.
Vanad eidekesed viltides seisavad maja väravas,
mõni vanamees viiskudes ja mõnel paljad jalad.

....
Liikusime läbi mitme stepi küla
kolm magamata päeva ja ööd.
Kaugemal stepis on vist päris sula.
Vinetab vastu taiga ja veel tegemata tööd!

....
Me jõuame Suzuni mööda Lenini peatänavat,
peatume orjakoormaga keset linna.
Meid ootavad ees orjakauplejad mehed,
kes jägavad meid, kuhu tööle panna.

....

KGB vangikongide uus püsinäitus

Vabamu filiaalis KGB vangikongides avatakse uus püsinäitus "Luku taga lood: KGB ja Eesti".

Algselt kortermajaks ehitatud hoone aadressiga Pagari 1 sai pool sajandit kestnud Nõukogude okupatsiooni ajal kurikuulsaks üle kogu Nõukogude-Eesti. Uus püsinäitus jutustab NKVD ja selle järglase KGB julmusest ning nende inimeste kannatustest, keda hoones vangis hoiti, piinati ja mõrvati. Ennekõike on need ruumid mälestusmärkneile. Ent näitus räägib ka Pagari tänaval kinni hoitud inimeste vaprust ja tugevusest ning lootusest, vastu pidamisest ja ühte hoidmisest.

Uus näitus tutvustab Pagari tänava maja kui eeluurimisvangla rolli KGB üle kogu Nõukogude Liidu ulatuvas terrori-võrgustikus ning avab külastajatel nii KGB kui organisatsiooni olemust kui ka inimeste süüdi mõistmiseks kasutatud vahendeid, olgu nendeks siis paragrahvid seadustes või lihtlabane peks ja piinamine. Niisamuti räägib näitus Pagari kongides

kinni peetud poliitvangide lugusid, mälestusi rösketes kongides veedetud päevadest ja kuudest, öistest ülekuulamisest ja sõitudest Pagari tänava eeluurimisvangla ning Patarei keskvangla vahel, aga ka sellest, kuidas inimesed neis ebainimlikes oludes vastu pidasid ning säilitasid tahte elada. Kuulda saab sellestki, kuidas kongide vahelise suhtluse tarvis morset õpiti ning üksteisele toeks oldi.

Uue püsinäitusega loomisega laiendatakse ka näituse jaoks kasutatavat ala ning võetakse kasutusele uus suurem ruum ajutiste näituste jaoks.

Näituse kuraatorid on Vabamu näituste juht Martin Vaino ja Eesti Kirjandusmuuseumi vanemteadur Andreas Kalkun. Näituse kujunduse on loonud b210 ja Polaar Studio ning näituse ehitab valmis Valge Kuup. Konsultandina aitas näituse valmimisele kaasa Tartu Ülikooli professor Aigi Rahi. Uus püsinäitus on avatud alates 9. maist.

Märtsiküüditamise 76. mälestuspäev

Märtsiküüditamise 76. aastapäeval kutsub Vabamu üles mõtlema nende lugude peale, mis on kujundanud Eesti rahva saatust. Vabamu juht Ivo Lille lisas omalt poolt "Küüditamist on vaja mäletada selleks, et need lood elaksid meiega edasi, selleks, et sellised olukorrad, sellised sündmused Eestis ei saaks enam korduda. See on ka üks Vabamu keskne missioon, et kuidas säilitada vabadust ja kuidas luua sellist ühiskonda, kus sellised inimsusevastased kuriteod ei saaks enam korduda."

Selle traagilise sündmuse mälestamiseks taasavas Vabamu ajutise näituse "Küüditatud lapsepõlv. Ellujääjate lood", mis räägib nõukogude okupatsiooni ajal vägivaldselt küüditatud lastest ning nende ellujäämise lugudest, pakitudes külastajatele võimaluse mõista ja meenutada märt-

siküüditamisega seotud sündmusi.

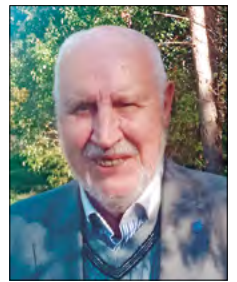
Nõukogude võim küüditas 1941. ja 1949. aastal Eestist üle 30 000 inimese, nende seas tuhandeid lapsi. Paljud neist ei näinud Eestit enam kunagi. Siiski oli neid, kes tänu õnnele, juhusele, üksteise toetusele, koduste saadetud pakkidele või kohalike heade inimeste abile jäid ellu. Represseeritud lood on eriti olulised täna, mil Venemaa Stalini kuritegusid korrates taaskord lapsi küüditab. Seekord küll mitte Eestis, vaid vallutatud Ukraina aladel. Näitus tõi esile nende lood, pakitudes võimaluse mõista küüditamise inimlikku tragöödiat ja selle mõju tänapäeval. Oleme tänulikud, et paljud represseeritud on meiega enda mälestusi jaganud. Oleme teie lugudest ja käekäigust jätkuvalt väga huvitatud.

Kollaaž näituselt "Küüditatud lapsepõlv. Ellujääjate lood"

TOIMETAJA VEERG

Head Memento
Teataja sõbrad!

Taas on Teie ees üks harjunud viisil koostatud Memento Teataja. Võib küll öelda, et mis nii väga neist kõnedest, kuid need sõnad on meile mõeldud ja meile öeldud. Kahjuks ei pääse me kõik kuulama ja ega suur ajakirjandus ka ära ei trüki. Samas – tihti mõeldakse ja öeldakse ikka väga hästi. Tähtis osa lehest on meie tegemiste ja kokkutulemistekajastamine. Seegi pole lihtsalt rõõm, et näe, siin pildil me oleme. Teataja kogub killukeste kaupa Memento ajalugu, mis kunagi kirjapanejatel võtta oleks, ja ehk jõuab see ka ükskord kaante vahele. Või vähemalt ajaloo uurijate lauale. Siinkohal suur tänu kõigile, kes lehele kaastööd saadavad!

Teataja püüab teada anda ka selle kohta, mida teevad meiega sarnased ühise mälu hoidjad Eesti Mälu Instituut ja VABAMU. Neis jagub noort jõudu, mida meil üha vähemaks jääb. Aga eks meiegi seas on häid eeskujusid noorte kaasamise alal. Mis muud, kui püüdkem leida järeltulijate hulgast, kellele teatepulka edasi anda saab.

Vahel tundub, et mälestused on kõik juba lugejateni jõudnud, kuid ei. On neid, mis senini ainult pereringis teada. Kutsum kõiki mälestusi jagama – igal neist on oma koht suures pildis.

Tahaks Teatajasse leida ka lihtsalt huvitavat lugemist. Selle numbri arhiiviriigi rubriigi puhul keerles mõte, et mis neist inimestest edasi sai, KGB võimekusest teisitimõtlejaid tuvastada on ju palju näiteid.

Teatajal on olnud võimalus öelda kaasa häid sõnu viimasele teele. Olgu kõik lahkunud Siberi radade kaasteelised mälestatud.

Soovin meile südant kosutavaid kohtumisi ja muidugi tervist!

Rein Purje

UUSI RAAMATUID

35 aastat tegutsenud Eesti Represseeritute Registri Büroo (ERRB) avaldas raamatu R8/4 Eestist küüditatute nimekiri 1940-1941. See on 21. raamat registri RIR mustade nimekirjade raamatute seeriast. Need ohvrid on seotud esimese massilise

deporteerimise plaaniga Balti riikidest, mis kinnitati Moskvast salajase määrusega nr 1299-526 cc 14. mail 1941. Eesti jaoks oli plaanis 14 471 ohvrit kaheksa grupi alusel. 14. juunil 1941 alanud juuniküüditamise plaan jäi täitmata, sest 22. juunil alanud sõda Natsi-Saksamaaga takistas seda. Meie koondregistris on ohvreid kokku 12 235 isikut ja neist on fikseeritud hukkunuid vähemalt 4155.

Juuniküüditamise teema oli esimene uurimistöö, millega alustas 1989. aastal loodud Eesti Memento Liit. Raamatus R8/4 on avaldatud mitmed ettekanded 13. juunil 2006 toimunud Memento ajalookonverentsilt teemal: 65 aastat 14. juuni 1941 genotsiidikuriteost Eestis. Memento korraldatud konverents andis ülevaate sellest, kuidas 15 aasta jooksul eestlased Läänes, Idas ja kodu-Eestis ühiselt tegutsedes fikseerisid kommunistide kuriteod Eestis aastail 1940-1941. Riikliku ORURK-i komisjoni esimehe Vello Salo ettekanne konverentsil selgitas, kuidas 50 aastat olid pagulased Läänes uurimistööd jätkanud pärast Elmar Tambeki ZEV-i komisjoni alustatud tööd 1941. aastal pärast punavõimu lõppu. Venemaa eestlaste uurimistööst oli ettekanne pr Hilda Sabbo tegevusest Venemaa arhiivides. Ta sai hakama uskumatu asjaga ning tegi avalikuks Moskva arhiivide kõige enam salastatud Poliitbüroo dokumendid. Juuniküüditatu Kiviõlist Vadim Makšejev jäi Venemaale pärast sundasumise lõppu ja oskas koostöös Vene Memoriaaliga anda täieliku ülevaate Tomski oblasti arhiividest. Kodu-Eestis olid uurimise alustajad need ellujäänud eesti lapsed, keda 1941. aastal Venemaale deporteeriti. Arhiividesse nad ei pääsenud, kuid ühismälu abil koostasid nad algnimekirja 5912 isiku kohta 88 vene küla nimetamisega. Nimekirjad avaldati 1990. aastal ajalehes Päevaleht. Seda nimetati appikutseks ja vastuseks tuli kogu Eestist sadu täpsemaid andmeid. Nii saigi koostatud päris täpne nimekiri esimese massilise deporteerimise ohvritest Eestis 1941. aastal.

Peep Varju,
Memento Tallinna Ühendus

IN MEMORIAM

Anna-Mirjam Kaber

19.03.1933 – 23.02.2025

On lahkunud Memento Tallinna Ühenduse väarikas asutajaliige Anna-Mirjam Kaber. 14. juunil 1941 lapsena küüdivagunisse surutud ja sõjakuriteo ohvrina deporteeritud Venemaale Kirovi oblastisse, tuli Mirjamil elujäämiseks läbi elada sünged näljaga täidetud aastad. Isa Joakim Puhk ja onu Evald hukati Kirovi vanglas 1942. aastal, onu Aleksander hukkus vangistuses enne otsuse täideviimist septembris 1941. Neil kõigil oli olnud Vabadussõja võidu saavutamisel ja Eesti riigi loomise aastail juhtiv roll. Näitena saame nimetada tänaseni kehtivat Tartu rahulepingut, meie põhiseaduse lahutamatu osa.

Kui Mirjamil õnnestus 1947. aastal pääseda Eestisse ning järgnevatel aastatel korduvalt elukohta ning koole vahetades, kõrvalises kohas elades end päästa jälitamisest, siis vanem õde Eva ei pääsenud. Ta vahistati veebruaris 1950 nagu teisedki Siberist tagasi tulnud eesti lapsed. Läbi nõukogude tapivanglate saadeti kõik tabatud lastena deporteeritud sundasumisele tagasi. Kui 1941. aastal määrati meile 20 aastat sundasumist Venemaal, siis nüüd oli 22. detsembri 1948. aasta salajase määrusega uus karistus tähtajatu. Sama tähtajatu sundasumine oli määratud kõigile 1949. aasta märtsiküüditamisega Venemaale deporteeritud u. 20 000 eestlasele.

Nn Hruštšovi sula ajal järkjärgult vähendati piiranguid represseeritutele ja hakati neid lõpuks vabastama. Õde Eva koos perega sai 1958. aastal loa elamiseks Eestis, aga ema Anna Puhk kui tuntud Eesti riigitegelase abikaasa nimetati ENSV 1957. aasta salajase seadlusega eriti ohtlike riiklike kurjategijate hulka ja tema sai loa Eestis elamiseks alles 1966. aastal. Kodukohas Tallinnas elamine oli temale keelatud elu lõpuni.

Haridusteel ei õnnestunud Mirjamil astuda Tartu Ülikooli, sest vastuvõtukomisjonist edasi ta ei saanud. Nagu teisedki tema saatusekaaslased suutis ta ikkagi omandada kõrghariduse ja selleks sai füüsika eriala ning õpetaja kutse. Aastaid hiljem töötas Mirjam juba spetsialistina TA Küberneetika Instituudis Eesti esimeste arvutite programmeerijana. Kui 1992. aasta suvel asus tegutsema riiklik komisjon Eestis toimunud inimsusevastaste kuritegude uurimiseks, siis Mirjam Kaber oli vastutava sekretäri ametis komisjoni jaoks asendamatult töötaja. Arvutite kasutamine oli tookord algstaadiumis ja tegemist oli alles esimese põlvkonna arvutitega. 12 aastat töötas Mirjam riiklikus komisjonis, kus olid silmapaistvad eesti õigusteadlased, ajaloolased, majandusteadlased ja mitmed akadeemikud. Riikliku komisjoni viimasel koosolekul augustis 2004 tegi esimees Vello Salo kokkuvõtte tehtud töödest ning tänas eriti Mirjam Kaberit suure panuse eest ühises meeskonnatöös. Pärast riikliku komisjoni ORURK tegevuse lõppu asutasid liikmed Jaan Krossi algatusel uurimistööde jätkamiseks ja lõpetamiseks sihtasutuse Valge Raamat.

Mirjam Kaber jätkas tööd loodud sihtasutuses sama meeskonnaga. 2002. aastal pälvis ta massirepressioonide uurimise eest Vabariigi presidendilt Eesti Punase Risti IV klassi teenetemärki.

Memento Tallinna Ühenduse 35 aastat tegutsenud büroo ERB on avaldanud 20 musta raamatut nimekirjadega kommunistliku terrori ohvritest Eestis. Nendes on ohvreid üle 200 000 ja lisatud on põhjalik ülevaade kuritegudest eesti rahva hävitamisel 50 okupatsiooniaasta jooksul. Mirjam Kaber oli Memento uurimistöös esimeste seas ja ta suutis teha väga palju. Mirjami pühendumine uurimistööle jääb meile suureks eeskujuks.

Memento Tallinna Ühendus

Mirjam Kaberit meenutades soovitab Teataja toimetis lugeda tema enda kirja-pandud mälestusi, mis ilmusid 2013 Memento Harjumaa Ühenduse väljaantud raamatus „Meie lood“.

Memento ühendused õnnitlevad!

HARJUMAA

97

Helle Tibbing

90

Aino Kask

85

Väino Kivilo

Uno Puusepp

Mall Reimann

80

Endla Reintam

Valdur Uusmaa

70

Ants Leitmäe

HIIUMAA

95

Vaike Kimber

85

Lembit Saar

65

Tamara Köllamets

JÄRVAMAA

93

Elvi Bluum (Rahula)

91

Vaike Pall

90

Ilmi Salm (Tammeraid)

80

Olev Kroonsaare

70

Riho Lallu

Mart Mikson

65

Aili Pikk

LÄÄNEMAA

93

Hilja Kuusepuu

92

Ellen Koppel

85

Elvi Varik

70

Aksel Heidemann

Milvi Maripuu

Ants Siig

Katrin Sooväli

PÖLVAMAA

100

Lehte Rebaste

95

Aino Kuhi

Hedvig Sisask

92

Veera Kokk

91

Hele-Mall Liin

90

Valve Zopp

85

Helju Tamm

PÄRNUMAA

99

Helmi Talviste

96

Helmüt Aasamäe

95

Aare Vlassov

94

Ingrid Sõber

93

Aino Säro

92

Ülo Kaldma

Linda Nurmik

Ilme-Ruth Rõuk

Aino Tõnismäe

91

Inge-Malle Ney

90

Ilse Juhansoo

Heino Kuntu

Aime-Helju Nakkurt

Einar Paugus

85

Ivi Saimre

Eino Talts

70

Ruth Kipper

Aino Rohtoja

Vadim Vlassov

65

Reet Meibaum

RAKVERE

90

Regina Seppik

Rein Viljak

75

Anne Unusk

70

Sirje Berlokko

Tiit Okmees

65

Piret Hiilaid

TALLINN

99

Mai-Lydia Karepa

95

Arvo Virkus

94

Valter-Ivar-Jüri Pärj

90

Maie Gustavson

Maie Taliku

Kalev Tammeaid

Uuno Tomasson

Malle Vesilind

85

Anne Ellen

Juho Heinrand

Viivi Jasper

Helge Jõelet

Eha Kõbin

Hele-Mai Ladvik

Jaak Leemet

Leho Näks

Enn Peterson

Laine Priimägi

80

Rein-Ülo Kukemilk

Katrin Viru

75

Merike Lipp-Meister

Tiia Metsik

70

Ene Järvik

TARTUMAA

90

Meeli Utsar

85

Tiina Metsakuru

Aino Mustimets

Tiia Reet Pehka

Helvi Päre

Helju Tamm

80

Sirje Logina

Anti Maiste

Alo Põldmäe

75

Maria Nurmeots

VILJANDIMAA

95

Lidia Õunapuu

90

Ants Lond

Vello Moks

Maimu Närripa

Ellen Seller

85

Tiiu Laanemets

Ilme Mikkor

Kadri Müür

Helmi Riisenberg

Kadri Vollmann

80

Aime Aasamäe

Kaljo Mängel

Jaan Ringmets

Luule Ülesoo

VÕRUMAA

99

Olev Kasak

93

Hilja Heinsoo

91

Maire Rüütli

85

Küllli-Kai Lauring

Aino Mustimets

80

Henn Eomois

75

Liia Solovjov

Tartu rahu 105

Rahuleping Eesti Vabariigi ja Nõukogude Venemaa vahel sõlmiti pärast keerulisi läbirääkimisi 2. veebruaril 1920 Tartus. Leping lõpetas ligi poolteist aastat kestnud Vabadussõja ning oli esimeseks suureks saavutuseks noore Eesti riigi välisuhtluses. Leping määras ära Eesti idapiiri ning selles tunnustas Nõukogude Venemaa igaveseks ajaks Eesti Vabariigi iseseisvust.

Tartu rahu 105. aastapäeva pidulikud tseremooniad toimusid üle Eesti.

Hommik algas Tartus pargade asetamisega Pauluse kalmistul asuvalle Vabadussõja memoriaalile ning seejärel Raadi kalmistul Julius Kuperjanovi hauale ja Lõuna-Eesti vabastajate mälestussambale.

Poska platsil toimus traditsiooniline Tartu rahule pühendatud gümnaasistide kõnekoosolek, seejärel suunduti mälestustseremooniale Kalevipoja monumendi juurde, kus võtsid sõna Tartu linnapea Urmas Klaas, Kaitseväe Akadeemia kadetikogu juhatuse esindaja kadettseersant Raiko Pappel ja Korp! Fraternitas Estica ksv! esindaja Paul Antsaar. Monumendile asetati küünlad ja pärjad. Kohal olid akadeemiliste organisatsioonide esindajad oma lippudega.

Tallinnas kogunesid kesklinna koolide õpilasesindused, liputoimkonnad, õpetajad ja koolijuhid keskpäeval Reali Poisi monumendi juurde, et tähistada aastapäeva ja mälestada Vabadussõjas langenud õppursõdureid. Oma sõnavõtus ütles peaminister Kristen Michal: "Eesti Vabadussõda on eeskätt lugu vabaduse hinnast. See oli noore riigi võitlus oma tuleviku eest, kus võidu nimel panustas kogu rahvas. ... Täna ei pea me enam lahinguväljale minema. Kuid me peame hoolitsema, et Eesti jääks tugevaks, ühtseks ja vaba mõttega riigiks. Meie ülesanne on hoida elus needsamad väärtused, mille eest meie Vabadussõja kangelased võitlesid. Hoiame vabadust, sest see on Eesti suurim aare."

Eesti Vabariigi välisministrid Jaan Poska kuju juures Kadriorus.

Pidulik tseremoonia toimus ka Jaan Poska kuju juures Kadriorus. Sõna võttis välisminister Margus Tsahkna: „Jaan Poska oli iseseisva Eesti esimene välisminister, aga mitte ainult. Tema rolli Eesti riikluse arhitektina ja põlistajana on raske üle hinnata. Tartu rahu on nimetatud Eesti Vabariigi sünnitunnistuseks, aga tal on ka oluliselt laiem rahvusvaheline mõõde – Tartu rahu oli esimene rahvusvaheline akt, kus kasutati sõnaselgelt rahvuse enesemääramise mõistet.“ Ta lisas, et Tartu rahu on meile jätkuvalt inspiratsiooni ja eeskuju allikaks. „Nii nagu 105 aastat tagasi, saame ka täna aru, et ajaloosündmustes passiivseks kõrvaltvaatajaks jäämine on hukatuslik. Poska ütles selle kohta nii: „Sest et kindel ei või olla oma iseseisvuses riik, kes seisab nii suguste kardetavate naabrite läheduses, ta peab igal ajal valvel olema.““

Välisministeeriumi noordiplomaat Markus Väin meenutas, et rahu ei sündinud Eestis kergelt ja selle säilitamine pole kunagi

enesestmõistetav. „Selle nimel andsid tuhanded oma elu Vabadussõjas, et ajalooline moment Eesti riigi sünniks võimalikuks saaks. Tartu rahulepingu üle rääkisid läbi Jaan Poska ja meie noore vabariigi esimesed diplomaadid. Seistes vastamisi riigiga, mille arusaam rahust oli sootuks erinev, ilmutasid nad meelekindlust ja vaimuteravust – omadusi, mis on Eesti välisestusele tänaseni eeskujuks,“ rõhutas Väin.

Mälestustseremoonial osalesid samuti Kaitseväe juhataja asetäitja, Kaitseliidu ülem, Tallinna linnapea, Tallinna volikogu esimees ja Eesti Reservohvitseride Kogu liikmed. Ausamba juurde kogunesid ka endised välisministrid, et suunduda Jaan Poska Majja lõunasöögile.

Õhtul toimus pidulik vastuvõtt ja Jaan Poska medalite üleandmine. Jaan Poska medaleid antakse inimestele silmapaistvate teenete eest Tartu rahu põhimõtete kaitsmisel maailmas, nüüd juba viiendat korda.

Fotod: Heidi Tooming

22. jaanuaril möödus metsavendade perekonna Heinrich, Aliide ja Ülo Ehalaasi mõrvamisest NKVD-laste poolt haaranagu käigus 75 aastat. Järvamaa kaitseliitlased korrastasid nende haua Sika punkrikohas Harjumaal.

Roosna-Alliku üksikkompanii kaitseliitlased ja naiskodukaitse liikmed ning Aravete noorkotkad ja Kaitseliidu Järva maleva staabi töötajad matkasid 23. jaanuari öhtul läbi paksu lume kaitseväge keskpõlvülooni Kuusalu valda jääva Sika metsavennapunkri asukohta. Kuna seal mõrvatud metsavendade Heinrich Ehalaasi, tema naise Aliide ja poeg Ülo haud asub väga kõrvalises kohas, otsustati see korda teha ja nii neile austust avaldada.

“See, mis siin toimus, oli väga kurb ja jõhker, sest kahjuks nende pere andis välja teine metsavend. Ja kui NKVD üksused siia peale tulid, siis siin tapeti ema ja isa. Poeg pääses põgenema, kuigi tema saadi ka hiljem kätte. Lihtsalt maeti nad siia – ei tahtnud teisi inimesi ärritada, toodi vaikselt metsa ja maeti siia punkriasemele,” rääkis Roosna-Alliku üksikkompanii pealiku abi leitnant Aare Kabel.

Fotod: Olev Kenk / ERR

Perekond Ehalaas varjus punkrisse küüditamise eest.

“Sest isa oli ju see inimene, kes aitas Eesti mehi põhjarannikule, et minna Soome talvesõtta, lisaks oli ta veel omakaitstes ja talupidaja. Sellest täiesti piisas, et nad küüditatute nimekirja panna,” selgitas Kabel.

13 aastat tagasi paigaldasid Ehalaaside lähedased perekonna mõrva- ja matmispaika mälestuskivi.

“Need olid ikkagi meie omad inimesed, kes leidsid veel endas aadet ja

unistust ka pärast teist maailmasõda, et Eesti Vabariik on jätkuvalt nende südames ja Eesti Vabariigi iseseisvus võib olla ikkagi nende jaoks ka reaalsus,” ütles Kaitseliidu Järva maleva pealik kolonelleitnant Kuido Pettai.

Leitnant Aare Kabeli sõnul on südantsoojendav ja üllatav, et perekond Ehalaasi kurb saatus läks korda suurele hulgale inimestele, kes tulid appi nende rahupaika korrastama.

“Kindlasti tuleme ka edaspidi siia,” märkis Kabel.